

Monnickendamse zeehelden

Jaap Haag

Cornelis Dirksz., Pieter Florisz., Jan Mauw en Hermanus Reijntjes

Op 8 november 1658 sneuvelde de in Monnickendam geboren admiraal Pieter Florisz. in de zeeslag in de Sont, bij het Deense Helsingør. Dat is op 8 november 2008 precies 350 jaar geleden. Pieter Florisz. zag rond het jaar 1600 of kort daarna het levenslicht en woonde tot begin 1654 in Monnickendam. Vanwege zijn benoeming tot vice-admiraal bij de Admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier moest hij in dat jaar naar Hoorn verhuizen. Maar gezien de vrij korte periode, dat hij daar gewoond heeft, was hij in feite veel méér een Monnickendammer dan zijn beroemde leeftijdsgenoot Michiel de Ruyter een Vlissinger was.

Portret van Pieter Florisz. Afbeelding opgenomen in Geeraerd Brandts *Historie der vermaerde Zee- en Koopstadt Enkhuisen*, tweede druk 1747 (collectie Waterlands Archief).

Roem en onbekendheid

Anders dan in Vlissingen staat er echter geen standbeeld van Pieter Florisz. aan de Monnickendamse haven. Er is zelfs geen straat of laan naar hem vernoemd. Waarom Pieter Florisz. juist in zijn geboorteplaats Monnickendam in de vergetelheid raakte, is niet helemaal duidelijk. Op andere zeehelden is Monnickendam - terecht - trots. Dan gaat het in de eerste plaats om Cornelis Dirksz. Als admiraal van een geuzenvloot versloeg deze Monnickendamse burgemeester in 1573 een Spaans-Amsterdamse vloot op de Zuiderzee. Een overwinning, die van grote betekenis was voor de Nederlandse onafhankelijkheidsstrijd. De zeeslag is 35 jaar geleden groots herdacht, waarbij het gevecht werd nagespeeld met schepen, die tot 16^e eeuwse oorlogsbodems waren omgebouwd.

In 1973 werd de slag op de Zuiderzee nagespeeld op de rede van Monnickendam (foto Theo Kampa).

Naar de geuzenadmiraal is ook een straat vernoemd, de Cornelis Dirkszlaan. Die eer viel ook de wat minder bekende zeehelden Jan Mauw en Hermanus Reijntjes te beurt¹. Net als Cornelis Dirksz. liggen ook zij begraven in de Grote Kerk en wie daar wordt rondgeleid door een Monnickendamse stadsgids zal hun grafstenen zeker te zien krijgen. Die van Cornelis Dirksz. is eenvoudig, maar op die van Jan Mauw en Hermanus Reijntjes zijn fraaie lofdichten op hun heldendaden gegraveerd. Bij Jan Mauw wordt daarbij zijn heldendood in de slag bij Solebay in 1672 bezongen en bij Hermanus Reijntjes zijn moedige optreden in de slag bij Kamperduin in 1797. Aan de daar opgelopen verwondingen zou hij korte tijd later overlijden. Maar al zijn er dan straten naar hen vernoemd, Jan Mauw en Hermanus Reijntjes hebben tot nu toe veel minder in de historische belangstelling gestaan dan Cornelis Dirksz. En dat is jammer, omdat het om zeelieden gaat, die de geschiedenis van Monnickendam niet alleen extra kleur hebben gegeven, maar die ook laten zien, hoe sterk de maritieme oriëntatie van Monnickendam vroeger geweest is. Want naast deze zeehelden van naam waren er nog tal van andere Monnickendammers die naar zee gingen, die gevaren trotseerden en die in oorlogssituaties evengoed hun leven waagden. Van de meesten van hen zullen we de namen echter niet in de geschiedenisboeken terugvinden. Om hen uit de anonimiteit te halen is nader onderzoek nodig maar dat viel buiten het bestek van deze bijdrage. Hier richten we ons op de uit Monnickendam afkomstige zeehelden, die naam hebben gemaakt.

Gewone matrozen kregen meestal minder aandacht dan hun bevelhebbers. Maar al zijn zij vaak anoniem gebleven, zij betoonden evengoed dapperheid en liepen grote risico's. Het lot van in de strijd invalide geraakte zeelieden was niet te benijden (illustratie uit: Leuftink, A.E., Chirurijns Zee-Compas, Baarn 1963).

Het verhaal van Cornelis Dirksz. zal menige lezer van het Jaarboek wel bekend zijn, maar wilde ik toch niet in deze portrettengalerij laten ontbreken. Ik heb daarbij dankbaar gebruik gemaakt van eerder onderzoek, onder andere dat van Leendert Appel². Aan Pieter Florisz. werd vorig jaar in het Westfries Museum in Hoorn een expositie gewijd. Zijn levensverhaal is daarbij beschreven door John Brozius³ en daaraan kon ik de nodige biografische gegevens ontlenen. Voor het verloop van de zeeslagen, waaraan Pieter Florisz. heeft deelgenomen, heb ik echter ook uit andere bronnen geput. Wat het krijgsbedrijf op zee betreft bevond Pieter Florisz. zich namelijk in een overgangsfase. Daarbij maakte het enteren van tegenstanders in schip tegen schip gevechten, zoals Cornelis Dirksz. dat in de slag op de Zuiderzee had gedaan, geleidelijk plaats voor artillerieduels tussen tactisch manoeuvrerende, grotere vlootverbanden (eskaders of smaldelen). En waar Pieter Florisz. nog vertrouwd was met de oude strijdwijze, zo werd Jan Mauw als jong kapitein geoefend in de nieuwe strategische concepten en tactieken. Zijn leermeester was niemand minder dan Michiel Adriaansz. de Ruyter.

Over Jan Mauw viel overigens nauwelijks iets terug te vinden in de bestaande maritiem-historische literatuur. Nieuw onderzoek leverde een aantal nieuwe gegevens op, maar zijn levensverhaal is nog allerm minst volledig. Over de meer dan een eeuw later naar voren tredende Hermanus Reijntjes is iets meer bekend. Zij het, dat de voor handen zijnde informatie grotendeels is toegespitst op zijn optreden in de slag bij Kamperduin in 1797. Ook hier was aanvullend onderzoek nodig. En het moet gezegd: blijft nodig. Want met deze bijdrage aan het *Jaarboek van de Vereniging Oud Monnickendam* zijn geen uitputtende biografieën geschreven. Het zijn slechts schetsen, die hopelijk uitnodigen tot nader onderzoek.

CORNELIS DIRKSZ.

“1573. Haarlem door de Spanjaarden ingenomen. Ontzet van Alkmaar en de vloot van Bossu door de geuzen verslagen in de slag op de Zuiderzee. De hertog van Alva als landvoogd vervangen door Requesens”.

Aldus stampte ik nog anno 1963 mijn jaartallen vaderlandse geschiedenis in mijn kop. Voor de opstand tegen koning Filips II was 1573 een dramatisch jaar, dat voor de opstandelingen echter hoopvol eindigde. Alkmaar vormde het keerpunt (“van Alkmaar begint de victorie”), maar de slag op de Zuiderzee was van nauwelijks minder betekenis, omdat de opstand gedoemd was te mislukken als de Spanjaarden het overwicht op zee zouden herwinnen. In die zin was de overwinning van Cornelis Dirksz. op Bossu essentieel.

Portret van Cornelis Dirksz. Het is geen eigentijds portret en er is zelfs aan getwijfeld of het bij de afgebeelde persoon wel om Cornelis Dirksz. gaat en of het niet zijn kleinzoon betreft. Een recente beoordeling door mw. Anne van Wijngaarden heeft echter uitgewezen, dat het bij dit 18e eeuwse schilderij wel degelijk om een portret van Cornelis Dirksz. gaat, dat wellicht geschilderd is naar een niet meer bestaand ouder portret. De scheepspasser in zijn hand wijst op zijn admiraalsschap.

Cornelis Dirkszoon werd geboren in of rond 1542. Of zijn wieg in Monnickendam stond is niet zeker⁴. En ook over zijn eerste levensjaren is niets bekend. Maar wat hij in zijn jonge jaren vrijwel zeker bewust moet hebben meegemaakt is de beroering, die in de Nederlanden ontstond door het tirannieke bewind van de Spaanse koning Filips II, die tevens landsheer van de Nederlanden was. Die beroering had een reeks van oorzaken, waarbij politiek, duurte en religie echter de boventoon voerden. In politiek opzicht was er de onvrede over het centralistische beleid, dat de regering van Filips II en zijn plaatsvervangers of landvoogden in Brussel voerden. Dat gaf de lokale overheden steeds minder speelruimte, tot ongenoegen van veel burgers in de steden en de adel op het platteland. Wat de religie betreft was er de hardhandige onderdrukking van elke geloofsopvatting die in strijd was met de leer van de gevestigde rooms katholieke kerk. Dat zette niet alleen kwaad bloed bij de aanhangers van

de diverse reformatische stromingen, maar riep ook bij veel katholieken de nodige weerstand op. De onvrede in de samenleving werd nog versterkt door de invoering van nieuwe belastingen én door de stijgende graanprijzen, die de mensen met een smalle beurs natuurlijk het zwaarste troffen. Het verzet tegen de 'koning van Spanje' werd daardoor steeds breder en zou tenslotte uitmonden in de Nederlandse opstand. Ook in Monnickendam, waar in de jaren '20 en '30 van de 16e eeuw al veel Lutheranen en doopsgezinden woonden, heerste een geest van verzet.

Wat we wél van Cornelis Dirkszoon weten is, dat hij in 1561, toen hij dus een jaar of negentien was, in Monnickendam woonde. In een huurhuis aan de noord-westzijde van de Grote Noord. Het moet het zevende huis vanaf de hoek van de haven (de Gooise kaai), geweest zijn. Het huis bestaat al lang niet meer. Ook in 1572, 1580 en 1588 werd hij ingeschreven als bewoner van een huis aan de Grote Noord, maar nu twee huizen dicht bij de haven. Al moet het bij de bewoners in 1588 om zijn nabestaanden zijn gegaan, want Cornelis Dirksz. overleed in 1583⁵.

De Grote Noord in Monnickendam. Op twee percelen van de huizen links moeten de opeen volgende woonhuizen van Cornelis Dirkszoon hebben gestaan (foto J. Haag).

Verder mogen we aannemen, dat Cornelis Dirkszoon op zijn minst sympathiek stond ten opzichte van de reformatie. Dat valt af te leiden uit zijn latere aanstelling als admiraal op de geuzenvloot. Want dat werd je niet zonder protestantse 'geloofsbrieven'. De geuzen waren voor het merendeel felle protestanten, eensgezind in hun haat tegen de Spanjaarden en hun aanhangers. Gevlucht voor de geloofsvervolgingen, die onder de Spaanse landvoogd Alva een nieuwe impuls hadden gekregen, waren de geuzen in 1568 vanuit zee een soort guerilla oorlog begonnen. Als vrijheidsstrijders riepen zij overigens gemengde gevoelens op, want hun acties onttaardden nogal eens in ordinaire plundertochten (z.g. landgangen), waarbij niet alleen uit kloosters en kerken geroofd werd, maar ook uit de huizen van burgers.

Zijn aanstelling als admiraal in 1573 doet vermoeden, dat Cornelis Dirkszoon zich al eerder bij de watergeuzen had aangesloten. Want die hadden natuurlijk graag een ervaren en hen vertrouwde persoon als bevelhebber. Een wel heel sterke aanwijzing hiervoor vond Leendert Appel in de zogenaamde kaperbrief, die op 23 mei 1572 door geuzenadmiraal Willem van der Marck, baron van Lumey aan een zekere Cornelis Dircxsoen was afgegeven. Dit in naam van Prins Willem van Oranje, de leider van de opstand tegen Filips II en diens gehate landvoogd. Dat was kort na de verovering van Den Briel op 1 april 1572. Met zo'n kaperbrief was deze Cornelis Dircxsoen gemachtigd om Spaanse schepen aan te vallen, te veroveren en behalve het schip ook de lading in beslag te nemen. Maar een naam als Cornelis Dircxsoen (of Cornelis Dirkszoon; men kende geen uniforme spelling in die tijd) kwam natuurlijk wel vaker voor en dat het hier inderdaad om de latere geuzenadmiraal uit Monnickendam ging, viel niet honderd procent te bewijzen. Maar het is zeer aannemelijk⁶. Wat we in ieder geval wél met zekerheid weten, is dat Cornelis Dirksz. in de jaren vóór 1572 "eenige jaren voor

Schipper ter zee gevaren (had), ende sich daer in altyt wel gedragen en mannelyk gequeten hadde”⁷. En als Cornelis Dirksz. in 1572 inderdaad een kaperbrief kreeg uitgereikt dan kan het haast niet anders of hij was toen reeds een watergeus met een staat van dienst. Mogelijk was hij zelfs betrokken bij de nachtelijke overval op Monnickendam in maart 1571, waarbij de watergeuzen niet alleen kostbaarheden uit de kerk roofden maar ook een aantal huizen van burgers plunderden. Want voor dat soort ‘raids’ deden de geuzen graag een beroep op mensen, die de situatie ter plekke goed kenden.

Opstand in West-Friesland en het Noorderkwartier

Wanneer Cornelis Dirksz. inderdaad op 23 mei 1572 in Den Briel een kaperbrief ontvangen heeft dan moet hij vervolgens ijlings naar het noorden zijn gezeild. Daar was op 21 mei de stad Enkhuizen namelijk overgegaan naar de zijde van Willem van Oranje. Voor de kust van Enkhuizen raakten de watergeuzen op 30 mei slaags met een Spaansgezinde vloot, maar of Cornelis Dirksz. daarbij betrokken was weten we niet. Het gevecht moet in het voordeel van de geuzen zijn geëindigd, want die blokkeerden sindsdien de Zuiderzee, waardoor de scheepvaart van het nog tot 1578 Spaansgezinde Amsterdam zo goed als stil kwam te liggen. Op 8 juni werd een poging ondernomen Monnickendam voor Oranje te winnen. Daarbij gingen vier geuzen aan land, gewapend met de door Willem van Lumey aan Cornelis Dircxsoen uitgereikte kaperbrief. In de hoop dat die voldoende indruk zou maken om de stad de kant van de opstand te laten kiezen. Maar zo makkelijk bleek dat niet te gaan. De vier geuzen werden gevangen genomen en vervolgens naar Amsterdam overgebracht. Op 18 juni koos Hoorn echter, na een week aarzelen, de zijde van Oranje. Die stond er overigens op dat in de steden, die zich bij hem aansloten, niet zou worden geduld, dat de gelovigen “van de Roomsche Kercke eenich overlast ghedaen (zou) worde”⁸. Hij was een voorstander van verdraagzaamheid en wilde polarisatie tussen de uiteenlopende godsdienstige stromingen in de Nederlanden juist voorkomen. De bestuurders van een stad als Hoorn dachten daar net zo over en voor het gros van de bevolking lag het niet anders. Vanuit Hoorn rukte een geuzeneenheid vervolgens op naar Edam en Monnickendam. Dit machtsvertoon maakte kennelijk meer indruk dan het sturen van vier ordonnansen met een kaperbrief, ruim veertien dagen eerder. Want op 24 juni sloot Monnickendam zich aan bij de opstand, twee dagen later gevolgd door Edam. Amsterdam bleef Filips II echter trouw. Kort daarop wordt in de Monnickendamse stadsrekeningen voor het eerst de naam Cornelis Dircxz. vermeld. Als “equippagyemeester” was hij belast met de uitrusting van een nieuwe galei voor de geuzenvloot van de Noordhollandse steden. Die telde op dat moment 9 schepen, waarvan 3 uit Hoorn, 3 uit Enkhuizen en uit Medemblik, Edam en Monnickendam ieder één⁹. Uit Monnickendam kwam daar nu dus nog een galei bij en in 1573 zouden daar nog enkele schepen aan worden toegevoegd¹⁰. Op 10 augustus moet Cornelis Dircxz. vervolgens tot burgemeester zijn benoemd, samen met Claes Gerretsz Coolman (het burgemeestersambt lag qua functie toen dichterbij het huidige wethouderschap)¹¹. Al zijn aandacht zal echter zijn uitgegaan naar de strijd tegen de Spaanse overheersing, die in het najaar van 1572 steeds heviger vormen aannam toen een Spaans leger, na een succesvolle veldtocht door oostelijk Nederland, het beleg voor Haarlem had geslagen. In het voorjaar van 1573 werden meerdere pogingen ondernomen de stad te ontzetten. Onder meer door de toevoerweg over de Diemerzeedijk te bezetten en zo de bevoorrading van het Spaanse leger te bemoeilijken. Volgens de geschiedschrijver G. van Zeggelaar heeft Cornelis Dirksz. zelf deelgenomen aan de gevechten om de schans, die de geuzen op de dijk hadden opgeworpen en die voortdurend door de Spanjaarden (en de Amsterdammers) belaagd

werd. Aan zijn moedige optreden op de Diemerzeedijk heeft hij mogelijk zelfs zijn aanstelling als admiraal te danken gehad¹².

De pogingen om Haarlem te ontzetten waren echter tevergeefs. De stad moest zich, door de honger gedwongen, op 13 juli 1573 overgeven en ruim een maand later begon het Spaanse leger aan het beleg van Alkmaar. En daar bleef het niet bij, want in Amsterdam werd tevens een vloot uitgerust, waarmee de Spanjaarden de blokkade van de Zuiderzee wilden breken en de heerschappij op zee wilden herwinnen op de geuzen. Voor het Noorderkwartier en West-Friesland was het nu er op of er onder.

Eerste treffen bij Marken

Op 12 september 1573 lag de Spaansgezinde vloot gereed aan de Amsterdamse Schreiershoek. Maximiliaan van Hennin, graaf van Bossu, de Spaansgezinde stadhouder van Holland, voerde zelf het commando. Zijn vlaggenschip was *'de Inquisitie'*, vernoemd naar de rechterlijke instantie die aanhangers van de reformatie vervolgde. Met 32 stukken geschut en een bemanning van 150 matrozen en 250 soldaten was dit voor die tijd een indrukwekkend oorlogsschip. Bossu's vice-admiraal, Frans van Boshuizen, voerde het commando over *'de Heilige Geest'* (115 koppen) en daarnaast telde de vloot nog 10 andere oorlogsschepen met een bemanning die in grootte varieerde van 100 tot 48 koppen (meevarende soldaten niet meegerekend) en daarnaast nog 6 jachten met ieder 30 man. Allen overigens gecommandeerd door Nederlandse kapiteins, wat nog eens aantoonde hoezeer de opstand tegen de Spaanse koning tegelijk ook een burgeroorlog was. Later gemaakte afbeeldingen laten indrukwekkende schepen zien van een omvang, die doet vermoeden dat de tekenaar of schilder zich iets teveel door zijn fantasie heeft laten leiden. Maar het aantal bemanningsleden wijst er op dat het bij de Slag op de Zuiderzee toch om vrij grote schepen moet zijn gegaan.

De vloot van de geuzen lag voor Schellingwoude en Durgerdam op het Buiten IJ. Admiraal was de toen 31 jarige Cornelis Dirksz. van Monnickendam, "een kloeckmoedich en dapper man"¹³. Zijn vlaggenschip *'de Eendracht'* telde 200 koppen. Toen het Bossu op 13 september lukte om met zijn vloot de wrakken te passeren, die de Noord-Hollanders in het IJ bij Nieuwendam als versperring tot zinken hadden gebracht, besloot Cornelis Dirksz., na overleg met zijn kapiteins, de strijd niet op het buiten IJ aan te gaan, maar zich terug te trekken richting Pampus. Wellicht omdat men de strijd liever op meer open water aanging, maar mogelijk ook om tijd te winnen. Dit omdat versterkingen op komst waren. Bossu bleef met zijn schepen echter nog zo'n twee weken bij Durgerdam liggen, volgens eigen zeggen omdat het water van de Zuiderzee te laag stond om met zijn grote schepen over Pampus heen te kunnen komen. In die tijd groeide de geuzenvloot aan tot 24 schepen, waarvan sommige echter onderbemand en onderbewapend. Of ook Monnickendam nog extra schepen geleverd had vertelt het verhaal niet. Kwantitatief hadden de geuzen niettemin een overwicht. Maar of deze schepen ieder afzonderlijk waren opgewassen tegen de meestal grotere en met beter geschut uitgeruste schepen van Bossu was zeer de vraag.

De geuzenvloot lag inmiddels iets ten oosten van Marken, toen op 5 oktober Bossu opnieuw onder zeil ging. In de middag kwam het hier tot een eerste treffen, dat tot laat in de avond voortduurde zonder dat dat een van de partijen veel opleverde. De strijd werd de volgende dag in alle hevigheid voortgezet. De "geheelen dach deur scoten (beide vloten) seer vreselijck en liepen met de scepen dwars deur malcander henen", aldus de Hoornse geschiedschrijver Theodorus Velius in zijn *Chronijck van de Stadt van Hoorn*. De tactiek van de geuzen was er daarbij op gericht om hun tegenstanders "te enteren en haer aen des

vyants scepen vast te maecken” om vervolgens bij de vijand aan boord te springen en het in een gevecht van man tegen man uit te vechten. Terwijl de Spaansgezinden “beter met gescut versien en beseylder scepen hebbende socht niet te boorden maer meende d’onse sonder klampen genoeg met zijn gescut scadeloos te maecken¹⁴. Anders gezegd: het met hun grotere en beter bewapende schepen liever bij een artillerieduel hielden. Door de harde wind lukte het Cornelis Dirksz inderdaad niet om bij ‘de Inquisitie’ aan boord te komen en bleef het bij een beschieting over en weer. Hij werd daarbij getroffen in zijn rechterarm. De Medemblikse kapitein Taems Frederiksz. Geldzak wist wél een vijandelijk schip te enteren, maar moest weer losmaken toen hij ingesloten dreigde te worden. Jacob Til uit Enkhuizen had iets meer succes en wist een van de vijandelijke schepen van zijn geschut te ontdoen en zijn bemanning gevangen te nemen of over boord te gooien. Het schip zelf moest hij echter achterlaten. Aan het eind van de dag dreven de vloten uiteen, de geuzen tot dicht onder Hoorn, waar ze voor anker gingen. De Spaansgezinden kozen een zuidelijker ankerplaats. De dagen daarop bleef de wind uit het zuidoosten waaien en dat maakte het voor beide partijen niet goed mogelijk de strijd te hervatten¹⁵. Het gevaar aan lager wal te raken was te groot. Maar op 11 oktober draaide de wind, ik vermoed naar het zuidwesten of westen, al wordt dat nergens goed uitgelegd. Gezien de ligging van beide vloten op dat moment en hun manoeuvres daarna kan het haast niet anders dan dat de wind naar een meer westelijke richting geruimd was¹⁶. Zoals trouwens ook te zien is op de oudste afbeeldingen van de op deze dag plaatsvindende Slag op de Zuiderzee. Hoe ook, voor de geuzenvloot was de wind gunstig voor een aanval en Cornelis Dirksz. liet aan het eind van de ochtend dan ook de bloedvlag hijsen. Met “ruyme wint”, zo schrijft Velius, zeilde hij de vijand tegemoet. Nadat hij eerst nog gauw een brief van gouverneur Sonoy (de geuzenaanvoerder die belast was met het bestuur van Noord-Holland boven het IJ) had verbrand, omdat hem in dat schrijven werd opgedragen om nog enkele dagen met een aanval te wachten. Nog altijd gehinderd door de verwondingen, die hij in het vorige gevecht had opgelopen werd Cornelis Dirksz. bijgestaan door de Hoornse kapiteins Jan Floor en Claes Wijbrantszoon.

Slag op de Zuiderzee

De strijd ontbrandde rond het middaguur. Cornelis Dirksz. voer met *de Eendracht* recht op ‘de Inquisitie’ aan. En hoewel Bossu zich verrast wist (achteraf bleek dat hij juist de middagtafel had laten dekken) zeilde hij op zijn beurt op *de Eendracht* aan¹⁷. Vanaf *de Inquisitie* werd het vlaggenschip van de geuzen zo hevig beschoten, dat de stuurman van *de Eendracht* het verstandiger leek om het roer om te gooien. Maar Jan Floor duwde hem weg van het roer en wist het schip recht voor *de Inquisitie* te manoeuvreren. Kort daarop zag Bossu zich aan weerszijden ook nog geënterd door de schepen van Pieter Bak uit Hoorn en Jacob Trijntjes uit Enkhuizen. Terwijl kapitein De Boer uit Schellinkhout aan de achtersteven probeerde aan te klampen, maar zijn schip bleek daarvoor te klein.

Slag op de Zuiderzee. Afbeelding in Pieter Bor's *Nederlantsche oorloghen*, 1621 (deel VI, f. 336). Links de Westfriese kust met in de verte Enkhuizen. In het midden *de Inquisiti'*, het vlaggenschip van Alva's admiraal Bossu met dwars daarvoor *de Eendracht* van Cornelis Dirksz., de admiraal van de prins van Oranje. De windrichting op deze afbeelding is onmiskenbaar westelijk.

Al vechtende dreven de vier schepen af en achter Nek, niet ver van Wijdenes, liep Bossu's schip vast op een zandplaat. Slechts twee schepen uit zijn vloot hadden tevergeefs geprobeerd hem te hulp te komen, waarvan er één in de grond geschoten werd. De geuzen wisten inmiddels bij Bossu aan boord te komen, waarbij Jan Haring naar de top van de mast van 'de Inquisitie' klom, Bossu's admiraalsvlag lossneed en een prinsenvlag hees. Toen hij met de buitgemaakte vlag weer naar beneden klom werd hij echter door een kogel in zijn borst getroffen en viel dood in zee. Zijn moedige daad zorgde echter voor de nodige verwarring op

Slag op de Zuiderzee. Ook hier zien we in het midden de door geuzenschepen van alle kanten aangevallen en geënterde *Inquisitie*, het vlaggenschip van Bossu. Op deze tekening is de windrichting eveneens (zuid-) westelijk. Net als op de vorige afbeelding wordt ook hier zichtbaar hoe een zeeslag toen gevoerd werd als een schip tegen schip gevecht, waarbij in dit geval Bossu door meerdere schepen belaagd werd. Afbeelding uit: Th. Velius, *Chronyk van Hoorn*, IIIe boek, p. 394 (collectie Waterlands Archief).

de Spaansgezinde vloot. En in plaats van hun zwaar belaagde admiraal bij te staan sloeg nu de ene kapitein na de andere op de vlucht. Hun geschut soms over boord werpende om snelheid te winnen. Op *de Inquisitie* duurde het gevecht tot de volgende dag voort. Bossu en de zijnen hadden zich onderdeks teruggetrokken en verdedigden zich zeer moedig. Maar moe gestreden en alleen gelaten door de rest van zijn vloot had hij uiteindelijk geen keus meer dan zich over te geven. Hij werd nog diezelfde 12e oktober naar Hoorn overgebracht en zou daar nog drie jaar in gevangenschap worden gehouden. Om zich daarna bij de Prins van Oranje aan te sluiten. Van de Spaansgezinde vloot was tijdens het gevecht dus één schip tot zinken gebracht en waren verder twee jachten overmeesterd¹⁸. De rest had een veilig heenkomen gezocht. De slag op de Zuiderzee was daarmee in een duidelijke overwinning van de geuzen geëindigd. Die hadden zich de heerschappij op zee niet laten ontnemen.

De slag op de Zuiderzee voor de rede van Hoorn tegen Bossu is de titel van het in 1666 voltooide schilderij dat Jan Theunisz. Blanckerhoff (ook genoemd Jan Maat of Jan Maet) in opdracht van de steden van West-Friesland en het Noorderkwartier (Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Medemblik, Edam, Monnikendam en Purmerend) vervaardigde. In het midden *de Inquisitie*, het vlaggenschip van de Spaansgezinde admiraal Bossu, met daarvoor *de Eendracht* van geuzenadmiraal Cornelis Dirksz. Aan bakboord (links) en aan stuurboord (rechts) wordt *de Inquisitie* aangevallen door de schepen van de kapiteins Pieter Back en Jacob Trijntjes. Langs de achterzijde vaart het kleine schip van kapitein De Boer. Het schilderij hangt in het Statenlogement te Hoorn (foto Westfries Museum).

Bedreven en vertrouwd

Die heerschappij op zee moest overigens nog wel voortdurend gehandhaafd worden en het is dan ook niet verwonderlijk dat we Cornelis Dirksz. ook na de slag op de Zuiderzee nog regelmatig op zee vinden. Zo wist hij eind mei 1574 een door Amsterdamse kapers op de rede van Hoorn buitgemaakt korenschip terug te veroveren¹⁹. In de zomer van dat jaar moet hij in Vlissingen geweest zijn. Twee jaar later bevond hij zich in het Vlie en bracht hij krijgsvolk van de Waddeneilanden naar Enkhuizen. Ook leidde hij een aanval op Muiden. En in het najaar van 1576 escorteerde hij de vrijgelaten Bossu naar Middelburg. In 1578 sloeg Cornelis Dirksz. een benoeming (promotie?) tot vice-admiraal van Holland af. Waarschijnlijk omdat hij daardoor dan niet meer direct het bevel kon blijven voeren over “het gemeene volck ende zeevarenden man in desen quartieren” (West-Friesland en het Noorderkwartier). Want die zeevarende man legde zijn lijf en koopwaar liever in de waagschaal bij “de admiraal, die hij kent ende opte zee bedreven is, dan bij anderen”. Van Cornelis Dirksz. werd namelijk gezegd, dat die “de humeuren van de Waterlanders ende tscheepsvolck alhier seer wel kent ende hem daarna weet te accomoderen”, waardoor men “hem vertrouwt ende oick lief heeft”, zoals de ervaring geleerd had. Aldus verwoordden de gedeputeerden van het Noorderkwartier hun bezwaren (en die van Cornelis Dirksz.) tegen deze benoeming bij Prins Willem van Oranje. Het is bijna alsof je een modern managementboek leest, zoveel oog men toen al had voor de vereiste subtiliteit in de omgang met het scheepsvolk. In 1582 werd Cornelis Dirksz. lid van de Monnickendamse vroedschap (een voorloper van de gemeenteraad) en gezien zijn aanwezigheid bij de vergaderingen in de periode september 1582 tot mei 1583 zal hij toen dus niet op zee geweest zijn. Hij stierf in juli 1583 en zijn grafsteen in de Grote Kerk is het bewijs dat hij daar begraven ligt. Jammer genoeg ontbreekt een schriftelijke vermelding daarvan.

Grafsteen van Cornelis Dirksz. in de Grote Kerk van Monnickendam (foto H. Voogel).

PIETER FLORISZ. (16.. – 1658)

In zijn geboortestad is hij dan misschien enigszins vergeten, toch weten we van alle uit Monnickendam afkomstige zeehelden het meeste over Pieter Florisz. Zijn naam komen we immers vaak tegen in de verslagen van de grote zeeslagen, waaraan hij tussen 1641 en 1658 als kapitein of eskadercommandant heeft deelgenomen. Van Pieter Florisz. zijn we bovendien een biografische studie rijk, geschreven door John R. Brozius. Terwijl er vorig jaar in het Westfries Museum in Hoorn ook nog een interessante expositie aan hem gewijd werd²⁰. Hoorn was immers de plaats, waarheen Pieter Florisz. moest verhuizen, toen hij in het najaar van 1653 bevorderd werd tot vice-admiraal bij de admiraliteit van Westfriesland en het Noorderkwartier. Deze admiraliteit had daar - in toerbeurt met Enkhuizen - namelijk zijn bestuurlijke zetel²¹.

Portret van Pieter Florisz.

Overigens heeft het meeste van wat over Pieter Florisz. bekend is betrekking op de jaren na 1640. Over het eerste deel van zijn leven weten we maar heel weinig. Dat heeft wellicht te maken met zijn tamelijk eenvoudige komaf. Pieter Florisz. werd geboren in Monnickendam rond of kort na het jaar 1600. Op een na zijn dood vervaardigd portret staat 1606 als geboortjaar genoemd, maar aan dat jaartal wordt getwijfeld²². Zijn vader was Floris Florisz Houtcooper, een houthandelaar, die ook als scheepstimmerman werkte en op een gegeven moment ook een eigen werf begonnen moet zijn. Zijn moeder heette Geertje Cornelis en zij hadden samen minstens vijf zonen en twee dochters. Wellicht dat wanneer de notariële archieven van Monnickendam eenmaal beter ontsloten zijn er nog wat meer gegevens over die eerste levensjaren boven water komen.

We mogen aannemen dat Pieter Florisz. al op vrij jonge leeftijd naar zee is gegaan. Hij maakte in ieder geval, net als zijn Vlissingse generatiegenoot Michiel Adriaenszoon de Ruyter, carrière op de koopvaardij. We zullen zien dat hun loopbanen ook verder opvallende gelijkenissen vertonen. Mogelijk was Pieter Florisz. als schipper in dienst voor een Amsterdamse rederij, die op West-Indië voer. En niet onwaarschijnlijk is, dat hij in de Zuid-Amerikaanse en Caraïbische wateren óók als kaper voer. De Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden was op dat moment nog in oorlog met Spanje en de kaapvaart was een

lucratieve aangelegenheid. Vrijwel zeker ontmoette hij daar in 1640 Michiel de Ruyter, die voor de Vlissingse rederij van de gebroeders Lampsins voer²³.

Koopvaardijship voor de vaart op West-Indië. Het schip, waarop Pieter Florisz. kapitein was, zal hiermee de nodige gelijkenis hebben vertoond. Ets van Reinier Zeeman (afbeelding uit P.L. Muller, *Onze Gouden Eeuw*, deel I, p. 289).

Zeeslag bij kaap St. Vincent

In 1641 zien we Pieter Florisz., evenals Michiel de Ruyter, als kapitein op een van de oorlogsschepen van de vloot, die was uitgerust om Portugal bij te staan in zijn strijd tegen Spanje. Portugal wist zich namelijk in 1640 aan een jarenlange overheersing door zijn grote buur te onttrekken en kreeg daarbij steun vanuit Nederland, want de vijand van mijn vijand is al gauw mijn vriend. De vloot onder het bevel van luitenant-admiraal Artus Gijssels van Lier bestond uit 20 schepen, voor een groot deel goed bewapende koopvaarders. Die waren ingehuurd, omdat de admiraliteitscolleges zelf over onvoldoende echte oorlogsschepen beschikten. Pieter Florisz. voerde het bevel over het fregat *De Gouden Leeuw*, dat over 24 stukken geschut beschikte en een bemanning van 74 koppen telde. John Brozius vermoedt dat het om hetzelfde schip ging, waar hij in de jaren daarvoor al op voer²⁴. Ook de toen 34 jaar oude Michiel de Ruyter commandeerde een koopvaarder: de door de Zeeuwse admiraliteit bij zijn Vlissingse reders, de gebroeders Lampsins, ingehuurde *De Haze*. Het was van een vergelijkbare grootte als het schip van Pieter Florisz.

Op 10 september 1641 bereikte de Nederlandse vloot de Portugese wateren, en na een week in de monding van de Taag te hebben gelegen werd op 18 september weer zee gekozen. Tot de beoogde vereniging met de Portugese vloot en een Franse vloot eenheid kwam het echter niet. Die hadden zich na een hevig treffen met de Spanjaarden juist weer in de haven van Lissabon teruggetrokken. Zodat de schepen, die op 3 november na een maand kruisen voor de Portugese kust bij Kaap St. Vincent werden waargenomen, geen bondgenoten maar vijanden bleken te zijn. De volgende dag zetten de Spanjaarden, die met 23 schepen in de meerderheid waren, onmiddellijk de aanval in. Maar het verband in hun vloot ging daarbij verloren, waardoor het de Nederlanders lukte een aantal Spaanse schepen van twee kanten aan te vallen met de bedoeling ze te enteren²⁵. Geheel volgens de beproefde tactiek en net zoals Cornelis Dirksz. in de slag op de Zuiderzee het schip van Bossu had aangevallen. Maar de Spanjaarden verweerden zich sterk, waarbij hun geschut verwoestingen aanrichtte in de tuigage van een aantal Nederlandse schepen en sommige met treffers onder de waterlijn zelfs lek schoot. Over de uitslag van deze zeeslag bestaat geen eenstemmigheid, maar een Nederlands succes kon het moeilijk genoemd worden. Zowel de Nederlanders als de Spanjaarden verloren elk twee schepen en aan beide kanten hadden heel wat bemanningsleden het leven gelaten of waren gewond geraakt. Beide vloeden trokken zich na de gevechten terug, de Nederlanders naar de monding van de Taag, de Spanjaarden naar Cadiz. Tot een nieuw treffen zou het niet meer komen en begin 1642 besloot de Nederlandse vloot huiswaarts te keren.

Naar de Sont

In 1644 zien we Pieter Florisz. opnieuw op de oorlogsvloot, nu als extra-ordinaris kapitein onder het commando van luitenant-admiraal Witte Cornelisz de With. Extra-ordinaris kapiteins waren door de admiraliteiten tijdelijk aangetrokken schippers en in die hoedanigheid kreeg Pieter Florisz. het bevel over een Amsterdams schip van 24 stukken, mogelijk weer *De Gouden Leeuw*. Met een vloot van 50 schepen moest Witte de With 900 Nederlandse koopvaarders escorteren door de Sont, het vaarwater tussen Denemarken en Zweden, dat de Denen en de Zweden elkaar betwistten. In verband met de tolheffing was het voor Nederland van groot belang, dat geen van beide landen zich aan deze toegangspoort tot de Oostzee een al te dominante positie zou verwerven. Witte de With slaagde er in de Nederlandse handelsschepen door de Sont te loodsen, zonder dat van Deense zijde getracht werd dat te verhinderen. Het jaar daarop werd deze actie door Witte de With herhaald, waarna een gunstig tolverdrag kon worden afgesloten. Dertien jaar later zou Pieter Florisz. opnieuw naar de Sont gaan, nu om een dreigend Zweeds overwicht te verhinderen. Hij zou het niet overleven.

In dat zelfde jaar 1645 werd Pieter Florisz. benoemd tot ordinaris kapitein van de Admiraliteit van het Noorderkwartier. Zijn schoonvader Pieter Teding van Berckhout had hem bij de Monnickendamse stadsbestuurders aanbevolen, wat er ongetwijfeld toe heeft bijgedragen dat hij deze aanstelling verwierf. Als kapitein in vaste dienst kreeg Pieter Florisz. nu het commando over het in 1640 gebouwde fregat *Stad Monnickendam*. Met een lengte van ongeveer 33 meter, een bewapening van 28 tot 32 stukken geschut en een bemanning van zo'n 140 koppen was het geen al te groot schip. Maar de *Stad Monnickendam* zou Pieter Florisz. in menige zeeslag dienen. Pas in 1654 zou hij een beduidend groter schip krijgen, de toen net in de vaart gebrachte *Josua*.

Persoonlijk leven

In zijn persoonlijk leven beleefde Pieter Florisz. vele tegenslagen. Hij is driemaal getrouwd geweest en twee maal weduwnaar geworden. Zijn eerste vrouw was Luijdewe (Lidwina) Pieters Teding van Berckhout, met wie hij vóór 5 september 1642 (de dag waarop ze samen een testament lieten opmaken) in het huwelijk was getreden. Pieter Teding van Berckhout, zijn schoonvader, was in Monnickendam hoofdofficier en tevens baljuw en dijkgraaf van Waterland. De Teding van Berckhout's vormden een vooraanstaande familie, al stond de Waterlandse tak minder hoog in aanzien dan de Teding van Berckhout's uit Hoorn.

Niettemin wijst dit huwelijk er op, dat Pieter Florisz. in Monnickendam een hoge sport op de maatschappelijke ladder had weten te bereiken. Niet onbelangrijk was bovendien dat hij door dit huwelijk aangetrouwde familie werd van de opperbevelhebber van de Nederlandse vloot, luitenant-admiraal Maarten Harpertsz. Tromp²⁶. Dit via diens derde vrouw. Pieter Florisz. en zijn gezin woonden in een huis aan het Zuideinde²⁷. Twee kinderen kregen Luijdewe en Pieter, maar een lang leven waren ze niet beschoren. Het tweede stierf in 1646 in het kraambed, waarschijnlijk mét zijn "sieckelijck int kinderbedde liggende" moeder, terwijl de oudste een aantal jaren later moet zijn overleden.

In 1649 trad Pieter Florisz. opnieuw in het huwelijk, nu met de Monnickendamse scheepstimmermansdochter Grietje Pieters Lakeman. Drie jaar later zou de eerste Engelse zeeoorlog uitbreken, waarmee voor Pieter Florisz. twee roemrijke jaren zouden aanbreken. Maar op het persoonlijke vlak was er opnieuw droefenis. Het enige kind van Grietje en Pieter

stierf in 1652. Een jaar later overleed ook Grietje Pieters Lakeman. Dat was in december 1653, kort na de bevordering van haar man tot vice-admiraal.

Kort daarop verhuisde Pieter Florisz. naar Hoorn, waar hij in 1654 hertrouwde met de rijke Immetje Jans Groot, een dochter van Jan Jansz. Groot, oud-burgemeester van Hoorn. Hun in april 1655 geboren dochter Meinoutje stierf al na een maand. Meer kinderen kwamen er niet, zodat Pieter Florisz. bij zijn sneuvelen in 1658 nog altijd kinderloos was.

Oorlog met Engeland

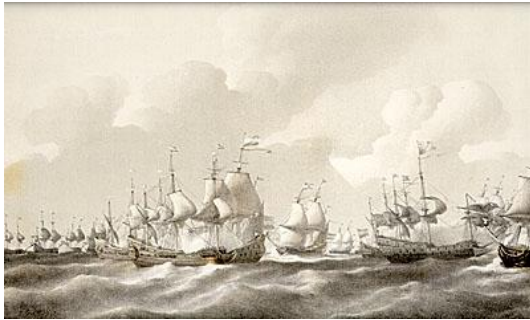
In het voorjaar van 1652 liepen de spanningen tussen Engeland en de Republiek hoog op. Dit vanwege het Engelse handels- en scheepvaartbeleid, vastgelegd in de z.g. 'Act of Navigation'. Via invoerbepeningen en andere maatregelen werd de eigen Engelse koopvaardij bevoorrecht ten koste van andere zeevarende naties. Bovendien werden volgens die zelfde Akte van Navigatie schepen van andere landen verplicht om op zee Engelse schepen als eerste te groeten door het strijken van de vlag. Dat riep natuurlijk irritaties op, die gemakkelijk tot conflicten konden leiden, en in die situatie kreeg de Nederlandse vloot de opdracht om tussen het Nauw van Calais en Texel te gaan patrouilleren. Opperbevelhebber was Maarten Harpertsz. Tromp en de Zeeuwse vice-admiraal Johan Evertsen was zijn plaatsvervanger. Terwijl Pieter Florisz. als schout-bij-nacht zijn derde man was. Door stormschade, die de *Stad Monnickendam* had opgelopen, was Pieter Florisz. echter gedwongen naar Texel terug te keren. Daardoor was hij er niet bij toen het op 29 mei, na eerdere vlagincidenten, tot een ernstig treffen kwam tussen de vloot van Tromp en die van de Engelse admiraal Robert Blake. Omdat Tromp zijn vlag niet streek vuurde Blake een waarschuwingsschot af, dat door Tromp met een waarschuwingsschot beantwoord werd. Waarna Blake een gericht salvo afvuurde. Tromp schoot terug en er volgde een tamelijk rommelig gevecht, dat tegen de avond beëindigd werd. Het vlagincident was voor de Engelse regering aanleiding de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden de oorlog te verklaren.

Kentish Knock en Dungeness

Nadat Tromp in de zomer van 1652 vergeefs geprobeerd had met de Engelse vloot slaags te raken en zich daarbij met zijn vloot van liefst 100 schepen (te) ver van huis had begeven, namelijk tot bij de Shetland eilanden, werd hij als opperbevelhebber vervangen door Witte Cornelisz. de With. Een eveneens zeer ervaren, bekwame en moedige zeeman. Maar als bevelvoerder moeilijk in de omgang en bij de matrozen niet bepaald populair. Anders dan Tromp, die van het scheepsvolk de koosnaam Bestevaer (goede vader) had gekregen. Op de door Witte de With aangevoerde vloot voeren Michiel de Ruyter (voorhoede) en Gideon de Wildt (achterhoede) als onderbevelhebbers, terwijl hij zelf het bevel voerde over het middeneskader. Over de positie van Pieter Florisz. heb ik geen duidelijkheid kunnen krijgen, maar vermoedelijk diende hij als Noord-Hollander in het eskader van Gideon de Wildt. Op 8 oktober 1652 raakte de Nederlandse vloot (62 schepen) slaags met de Engelse (72 schepen) bij Kentish Knock, in het zeegebied ten oosten van North Foreland, de oostpunt van Kent. De strijd eindigde op 9 oktober in een Nederlandse aftocht, die overigens bekwaam werd uitgevoerd.

Voor de Staten-Generaal was deze nederlaag echter aanleiding om Witte de With als opperbevelhebber weer door Maarten Tromp te vervangen. Die leidde de Nederlandse vloot op 10 december 1652 naar de overwinning in de slag bij Dungeness. Tromp had zijn vloot in vier eskaders verdeeld, waarbij hij zelf de voorhoede aanvoerde en de andere eskaders

onder het bevel stonden van Michiel de Ruyter, Jan Evertsen en Pieter Florisz. Toen de Nederlanders de Engelsen bij Dungeness, iets westelijk van Dover, in het zicht kregen werd met alle zeilen bij op de Engelsen aangestuurd. Er stond een harde wind en aan boord van de *Stad Monnickendam* vroeg de schipper van Pieter Florisz. zich af of de masten en stengen het met zoveel druk op de zeilen wel zouden houden. Maar Pieter Florisz. zei hem, dat hij die “liever over boord” wilde zeilen, dan deze kans om de Engelsen te verrassen te moeten missen.

Slag bij Dungeness, 1652. Lithografie door Petrus Johannes Schotel, gemaakt voor J.C. de Jonge's Geschiedenis van het Nederlands Zeewezen, 1833-1848 (collectie Marinemuseum Den Helder).

En die kans werd inderdaad niet gemist. Er ontstond een gebruikelijk schip tegen schip gevecht, waarbij Tromp en Evertsen elk een tegenstander veroverden. De Engelsen, die in de minderheid waren, leden een gevoelige nederlaag en zochten na het invallen van de duisternis een veilig heenkomen. Het verhaal gaat, dat Tromp na afloop van deze zeeslag bij Dungeness, ook wel de slag bij de Singels genoemd, een bezem in de mast liet hijsen, als teken, dat hij de zee had schoongeveegd. Pieter Florisz. werd met een aantal oorlogsschepen naar de westkust van Frankrijk gestuurd om koopvaarders door het Kanaal naar huis te begeleiden²⁸.

Driedaagse Zeeslag

Erg lang zou aan een ‘Holland beheers de golven’ echter geen gevolg kunnen worden gegeven. Toen Tromps vloot, die uit 80 oorlogsschepen bestond, met daarop 2450 stukken geschut en een bemanning van in totaal 8600 koppen, in februari 1653 een groot konvooi koopvaarders door het Kanaal huiswaarts begeleidde werd hij bij Portland ten westen van het eiland Wight opgewacht door Blake. Diens vloot bestond eveneens uit 80 oorlogsschepen. Maar met 2800 stukken geschut en een totale bemanning van 12.000 man. De getallen laten zien, dat de Engelse oorlogsschepen over het algemeen groter waren dan de Nederlandse.

Tromp had zijn vloot in vier eskaders verdeeld, waarbij hij zelf de voorhoede aanvoerde, De Ruyter en Evertsen de rechter en linker flank van het centrum, terwijl Pieter Florisz. op de *Stad Monnickendam* het bevel over de achterhoede had²⁹. De Engelse vloot telde drie eskaders, waarvan dat van Blake de meest noordelijke positie in nam. De strijd ontbrandde op 28 februari 1653. Tromp besloot tot een geconcentreerde aanval op dat eskader, want door de noord-westelijke windrichting konden de zuidelijker varende Engelse eskaders dat van hun opperbevelhebber in eerste instantie geen hulp bieden³⁰. Dankzij Tromps strategie konden de Nederlanders hun aanvankelijke overwicht uitbuiten en de schepen van Robert Blake kregen er behoorlijk van langs. Pieter Florisz. was daarbij naar voren gevaren en had zich moedig tussen de eskaders van Blake en William Penn gemanoeuvreerd om vereniging

van beide Engelse eskaders te voorkomen. Maar hij was te ver vooruit geraakt en kreeg het vervolgens zwaar te verduren. Schade aan zijn tuigage dwong hem zich enige tijd uit de strijd terug te trekken³¹.

In de driedaagse zeeslag, ook wel de slag bij Portland genoemd, wisten de Nederlanders hun formatie goed te handhaven en daardoor een zware nederlaag af te wenden. Lithografie door Petrus Johannes Schotel, gemaakt voor J.C. de Jonge's Geschiedenis van het Nederlands Zeewezen, 1833-1848 (collectie Marinemuseum Den Helder).

Het aanvankelijke Nederlandse overwicht ging in de loop van de dag verloren en nog voor het vallen van de avond had ook de Nederlandse vloot stevige klappen moeten incasseren. Acht schepen waren verloren gegaan. De volgende dag werd de strijd hervat. De Nederlanders waren de Engelse vloot inmiddels gepasseerd en hun oorlogsschepen voeren nu oostwaarts in een beschermende halve maan-formatie om het konvooi vrachtvaarders. Ze werden voortdurend aangevallen door de Engelsen en liepen veel schade op. Maar Tromp en zijn mannen wisten hun formatie te handhaven en de aanvallen telkens af te slaan. Ook op de derde dag hielden ze op die manier stand, hoewel gebrek aan munitie hen steeds meer parten speelde en steeds minder Nederlandse schepen nog in staat waren het Engelse vuur te beantwoorden. Het strijdtoneel had zich op die 2^e maart inmiddels veel verder oostwaarts verplaatst, tot vlak bij het Nauw van Calais. Tromp, die de zandbanken en de stromingen van het Kanaal als zijn broekzak kende, besloot om in de daaropvolgende nacht gebruik te maken van het tij om te ontsnappen. In het nachtelijk duister en met zo'n groot aantal schepen getuigde dat van bewonderenswaardig zeemanschap. Eenmaal achter de zandbanken van de Vlaamse en Zeeuwse kust wisten de Nederlanders zich veilig. Pieter Florisz. moest zijn gehavende schip naar Texel op sleeptouw laten nemen. Dat er een nederlaag was geleden kon niet ontkend worden. Maar door de behouden thuiskomst van de meeste koopvaarders en door de bekwaamheid en de moed waarvan blijkt gegeven was, werd niettemin gesproken van een 'roemrijke nederlaag'. De bevelhebbers werden rijkelijk beloond, waarbij Pieter Florisz. als dank voor zijn 'loffelijk gedrag' een bedrag van 1200 gulden werd toegekend.

Zeeslag bij Nieuwpoort

De driedaagse zeeslag, ook wel de slag bij Portland genoemd, had aangetoond hoe belangrijk het handhaven van een formatie was. De Engelsen hadden die les haast nog beter begrepen dan de Nederlanders. In een nieuwe Engelse instructie werd het varen in kiellinie voorgeschreven, omdat dan maximaal nuttig gebruik gemaakt kon worden van het scheepsgeschut, dat bij zeilende oorlogsschepen nu eenmaal hoofdzakelijk in de zijanten van een schip stond opgesteld. Voor de Engelsen woog dit voordeel nog zwaarder, gezien hun overwicht in kanons. Op 12 juni kwam het tot een nieuw treffen, nu bij de Gabbard

banken ten westen van het Belgische Nieuwpoort. Pieter Forisz. had thans de rang van waarnemend vice-admiraal, voerde het bevel over een eskader van 16 schepen maar moest zich nog altijd behelpen met de *Stad Monnickendam* als vlaggenschip. Ondanks dat Tromp dit schip van te “weinig force” en daarom een vlagofficier onwaardig had bevonden. Maar een “bequaemer” schip was vooralsnog niet voor handen. Er is overigens óók informatie, dat hij zijn vlag op de enkele kanons meer tellende het *Wapen van Monnickendam* zou hebben gevoerd.³²

In de slag bij Nieuwpoort (1653), ook wel de slag op de Gabbardbanken genoemd, leed de Nederlandse vloot een nederlaag. Lithografie door Petrus Johannes Schotel, gemaakt voor J.C. de Jonge's Geschiedenis van het Nederlands Zeewezen, 1833-1848 (collectie Marinemuseum Den Helder).

Opnieuw gingen twee enorme vloten van elk meer dan 100 schepen met elkaar de strijd aan. De Engelsen handhaafden hun linieformatie beter terwijl de Nederlanders probeerden de Engelse schepen zo dicht mogelijk te naderen en zo mogelijk te enteren³³. Een tactiek die vooral op de volgende dag desastreus dreigde te worden toen windstilte de Nederlanders in de problemen bracht. Want in artillerieduels waren de Engelsen in het voordeel. Hun schepen telden nu eenmaal meer stukken geschut. Na zware verliezen te hebben geleden wisten de Nederlanders zich met moeite achter de Zeeuwse zandbanken terug te trekken. De Engelsen hadden een grote overwinning behaald en gingen nu over tot een blokkade van de Nederlandse kust. Vergeleken met een half jaar eerder waren de rollen nu geheel omgekeerd en nu was het aan de Engelsen om de golven te beheersen, al dateert de versregel 'Britannia rule the waves' overigens pas van 1740, bijna een eeuw later dus. De nederlaag was voor de Nederlandse vlagofficieren Maarten Tromp, Michiel de Ruyter, Witte de With, Johan Evertsen en Pieter Florisz. aanleiding om zich in een brandbrief tot de Staten Generaal te richten en hun beklag te doen over de gebrekkige uitrusting en de onvoldoende bevoorrading van de vloot. Tromp had daar na de Slag bij Portland ook al op aangedrongen en inderdaad werd besloten tot een grootschalig aanbouwprogramma. Al zouden de eerste nieuwe schepen pas in het najaar van 1653 gereed komen.

Nieuw gereedgekomen oorlogsschepen, ca 1653. Het nieuwe schip van Pieter Florisz., de Josua, was van een min of meer vergelijkbaar type. Ets van Reinier Nooms.

Terheide

Om de blokkade door de Engelse vloot te breken voer Tromp begin augustus 1653 met een vloot van 70 schepen de Maasmond uit. De Engelsen reageerden onmiddellijk en zetten koers in zijn richting, wat Tromps bedoeling ook was, want daardoor kon Witte de With met zijn eskader ongehinderd van de rede van Texel uit varen. Zij slaagden er vervolgens in hun vlootonderdelen met elkaar te verenigen en op 10 augustus 1653 bevonden de Nederlandse en de Engelse vloot zich ter hoogte van Scheveningen, waar zij slaags raakten.

Zeeslag bij Terheide, 1653. In het midden de *Brederode* van Tromp. Schilderij van J.A. Beerstraten (collectie Rijksmuseum Amsterdam).

De Nederlandse vloot was in vijf eskaders verdeeld. Daarbij voerde Tromp zelf de rechtervleugel van de voorhoede aan, terwijl Michiel de Ruyter de linkervleugel onder zich had. Johan Evertsen voerde het centrum aan en Witte de With en Pieter Florisz. de linker en rechtervleugel van de achterhoede. Pieter Florisz. opnieuw op de *Stad Monnickendam*. De beide vloten strekten zich uit over een afstand van zo'n 25 kilometer en het op de duinen samengestroomde publiek kon de strijd goed volgen. Tactisch opereerden de Engelsen beter en de Nederlanders kwamen in de problemen toen hun opperbevelhebber, Maarten Tromp, dodelijk door een musketkogel getroffen was. Pieter Florisz. had kort daarvoor een tweegevecht met de Engelse *Andrew* afgebroken om zijn in moeilijkheden geraakte opperbevelhebber te hulp te komen. Tromps dood werd aanvankelijk geheim gehouden om paniek te voorkomen, maar daardoor wist zijn plaatsvervanger, Witte de With aanvankelijk niet dat hij nu in feite het opperbevel voerde. Steeds meer Nederlandse schepen raakten zo zwaar beschadigd, dat ze niet meer aan de strijd konden deelnemen, waaronder die van De Ruyter en Evertsen. Anderen gingen geheel verloren en aan het eind van de dag waren het vooral Witte de With en Pieter Florisz., die de aftocht van de vloot naar Texel wisten te dekken. De nederlaag was onmiskenbaar, al was er waardering voor de moed waarmee gestreden was. De Engelsen waren na afloop van de strijd echter niet meer in staat de blokkade te handhaven en in die zin was hun overwinning slechts betrekkelijk. In september kon dan ook een groot aantal koopvaarders onder escorte van Michiel de Ruyter en Pieter Florisz. uit de Oostzee terugkeren.³⁴ Het zou in de maanden daarna niet meer tot gevechtshandelingen komen en moegestreden sloten Engeland en de Republiek in april 1654 vrede.

Naar Hoorn

In het najaar van 1653, toen de staat van oorlog in feite nog voortduurde, werd Pieter Florisz. door het stadsbestuur van Monnickendam voorgedragen voor de functie van vice-admiraal van de admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier. En hoewel Enkhuizen en Medemblik de voorkeur gaven aan Jacob de Boer uit Enkhuizen en Hoorn aan

Andries Sijbrandts was het toch Pieter Florisz. die benoemd werd. Ongetwijfeld was dat dank zij de grote indruk, die zijn optreden in de afgelopen zeeslagen met Engeland gemaakt had, want als stad legde Monnickendam minder gewicht in de schaal dan Hoorn en Enkhuizen. Zijn bevordering tot vice-admiraal bracht echter met zich mee dat hij van Monnickendam naar Hoorn moest verhuizen. Dit omdat de admiraliteit daar (overigens in toerbeurt met Enkhuizen) zetelde. Pieter Florisz. deed het met tegenzin deed, omdat hem ter ore was gekomen dat het Hoornse stadsbestuur aan een andere kandidaat de voorkeur had gegeven. Misschien dat ook persoonlijke omstandigheden een rol speelden. Pieter Florisz. zou immers in december weduwnaar worden en mogelijk was zijn vrouw Grietje Pieters Lakeman toen al ziek. De Hoornse burgemeester kwam eind december persoonlijk naar Pieter Florisz. toe om hem te verzekeren dat zijn verhuizing naar Hoorn door het gehele stadsbestuur “voor aengenaem” werd gehouden.³⁵ In januari 1654 vestigde de uit Monnickendam afkomstige vice-admiraal zich inderdaad in Hoorn. Aan de Luyendyck, nu Binnenluiendijk. Het huwelijk van Pieter Florisz. met Immetje Jans Groot, een dochter van Jan Jansz. Groot, oud-burgemeester van Hoorn, lijkt bijna symbolisch voor zijn verzoening met zijn nieuwe woonplaats. Niet, dat hij niets meer had aan te merken op de Hoornse bestuurders. Hij kreeg in zijn nieuwe functie weinig te doen en ook de in gebruikstelling van zijn nieuwe vlaggenschip, de *Josua*, liet op zich wachten. Nog altijd voerde hij zijn vlag op de *Stad Monnickendam*. In april 1655 lichtte hij zijn klachten toe in een brief aan het stadsbestuur. Maar dat had eerder al te kennen gegeven dat de bodem van de schatkist bereikt was en dat diensgevolge ook de admiraliteit met een tekort aan financiële middelen kampte. Het verlies van zijn één maand oude dochtertje Meinoutje in de maand daarop zal hem nog treuriger hebben gestemd. Maar niet lang daarna moet dan toch eindelijk de *Josua* gereed zijn gekomen. Een prachtig schip, zoals iedereen kan bevestigen, die in het Westfries Museum het scheepsmodel ervan gaat bewonderen.

Model van de *Josua*, met op de achtergrond een afbeelding van de Slag in de Sont, 1658 (foto Westfries Museum, Hoorn). De *Josua* ging ten onder in de zeeslag bij Solebay in 1672.

Nederlandse oorlogsschepen, geschilderd door Willem van de Velde de Oude. Links de vlaggen van de vloot, daarnaast de Slag in de Sont (1658).

Oorlogsschepen van het Noorderkwartier: Van links naar rechts: *De Maeght van Enckhuysen*, *de Star* en *de Edam*, geschilderd door Willem van de Velde de Oude.

Opnieuw naar de Oostzee

Maar in 1656 kon hij weer het zeegat uit. Op 31 mei van dat jaar vertrok een Nederlandse vloot naar de Oostzee om de stad Dantzig (Gdansk) tegen de Zweden bij te staan. Luitenant-admiraal Jacob van Wassenaer-Obdam had het opperbevel en Witte de With, Michiel de Ruyter en Pieter Florisz. waren zijn vice-admiraals. De laatste op zijn nieuwe vlaggenschip *Josua*. De expeditie had het gewenste effect, want de Zweedse koning sloot vrede met Dantzig. Twee jaar later voer de Nederlandse vloot opnieuw naar de Oostzee, nu om de Denen bij te staan in hun strijd tegen de Zweden. Nederland wenste immers niet dat één van beide landen zich een overheersende positie aan de Sont zou verwerven en besloot daarom het in de verdediging gedrongen Denemarken te helpen. Opperbevelhebber van de 41 oorlogsschepen tellende vloot was opnieuw Jacob van Wassenaer-Obdam, die tevens het middelste eskader commandeerde. Witte de With voerde de voorhoede aan en Pieter Florisz. op de *Josua* de achterhoede. Die bestond uit 11 schepen, waaronder ook de *Stad Monnickendam* met de Monnickendammer kapitein Jan Sampelon (of Samson?) en het *Wapen van Monnickendam*, met de eveneens uit Monnickendam afkomstige kapitein Claes Arentsz. Sloot.

Zeeslag in de Sont, 1658. Rechts boven kasteel Kronborg bij Helsingør, links de Zweedse kust (de situatie is vanuit het noorden gezien). Kopergravure, opgenomen in P.L. Muller, *Onze Gouden Eeuw*, deel II, p. 363)

Op 3 november bereikten de Nederlanders de ingang van de Sont, waar het bij Helsingør gelegen slot Kronborg in Zweedse handen was gevallen. De wind maakte het echter pas op 8 november mogelijk de zeeëngte binnen te zeilen. De als altijd onstuimige Witte de With voer direct op het schip van de Zweedse admiraal Karel Gustaaf Wrangel aan, dat weldra ook door Van Wassenaer werd aangevallen. Het Zweedse vlaggenschip werd door dit overwicht spoedig buiten gevecht gesteld, maar omgekeerd gebeurde kort daarop hetzelfde met de *Brederode*, het schip van Witte de With, dat uiteindelijk zou zinken. De dodelijk gewond geraakte Witte de With was toen al van boord gehaald. Op de *Eendracht* weerstond Van Wassenaer diverse Zweedse aanvallen.

Zeeslag in de Sont, 1658. Met op de voorgrond het zinkende Zweedse schip *Pelikaan* en daarachter *De Eendragt* van admiraal Van Wassenaer in gevecht met het Zweedse schip *Morgenster*. Schilderij door Willem van de Velde de Oude, Rijksmuseum Amsterdam.

De *Josua* van Pieter Florisz. werd tot twee maal toe geënterd, maar beide aanvallen werden afgeslagen. Daarbij moet Pieter Florisz. echter door een musketkogel zijn getroffen, wat hem het leven kostte. Maar uiteindelijk kregen de Nederlanders toch de overhand en na zes uur strijd trokken de Zweden zich terug. De Nederlanders mochten zich overwinnaars noemen, want de Zweedse Sontblokkade was gebroken en Kopenhagen kon nu worden ontzet. Maar de prijs was hoog geweest. Behalve dat Witte de With en Pieter Florisz. (en nog tal van anonieme zeelieden) waren gesneuveld, was er ook het verlies van twee schepen. De gezonken *Brederode* en de *Stad Monnickendam*, die door de Zweden veroverd was en die tot haar afdanking in 1676 in Zweedse dienst zou blijven.

In herinnering

Pas een klein jaar later keerde het lichaam van Pieter Florisz. in een met zwart fluweel en met zilver beslagen kist terug naar Nederland. Op 7 november 1659 volgde zijn plechtige begrafenis in de Grote Kerk van Hoorn. Onder vijftien uur klokgelui begeleidde een lange, door de schutterij aangevoerde rouwstoet Pieter Florisz. naar zijn laatste rustplaats. Daar werd door de Vlaamse beeldhouwer Van Campfoort een indrukwekkend praalgraf opgericht, dat bij de brand van de Grote Kerk in 1878 echter grotendeels verloren ging. Alleen het reliëf, waarop de slag in de Sont staat afgebeeld bleef behouden. Het is te zien in het Westfries Museum. Zijn nagedachtenis werd tevens levend gehouden door de vernoeming van een aantal oorlogsschepen. En hopelijk is zijn 350^e sterfdag voor Monnickendam aanleiding om zijn stadsgenoot te eren.

Praalgraf van Pieter Florisz. in de Grote Kerk van Hoorn, vóór de brand van 1878. Uit: Abbing, C.A., *Geschiedenis der stad Hoorn (vervolg op Velius Chronyk) beginnende met het jaar 1630*, Hoorn 1841 (Collectie Waterlands Archief).

JAN MAUW (.. – 1672)

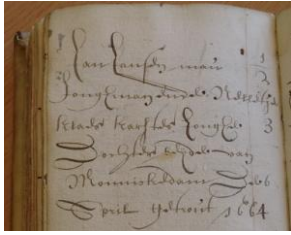
Hier rust die grote Mauw
Die Brit en Frans deed vluchten
Doort donderen van cartouw
En andere krygsgeruchten,
Maer wert toen, laas, ontsielt
Doch echter leeft syn naam,
Die hy by ons behield
Door gunste van de Faam

Aldus staat te lezen op de grafsteen van kapitein Jan Mauw: “Capitain Jan Mauw is gequetst den 7 juni, gerust den 14 dito 1672”, zoals rond zijn wapen staat gegraveerd³⁶. Onder het lofdicht staat de naam van zijn vrouw, die ongetwijfeld bij hem begraven werd: “Nelletien Claas Cortes syn Huysvrou”.

Het gevecht, waarin Jan Mauw gewond raakte, was de zeeslag bij Solebay, die op 7 juni 1672 woedde aan de Engelse oostkust. Dat was de eerste van de vier grote zeeslagen in de derde Engelse zeeoorlog, waarin de Nederlandse vloot onder Michiel Adriaenszoon de Ruyter de gecombineerde Engels-Franse vloot telkens weer wist de overtroeven. Voor Jan Mauw was het echter zijn laatste strijd.

Monnickendams zeeofficier

Jan Mauw was in 1672 reeds een vlootkapitein met ervaring. De eerste maal, dat hij in die functie deelnam aan een zeeslag was vermoedelijk in 1666. Dan vinden we hem onder de kapiteins van de vloot, die op 4 en 5 augustus 1666 met de Engelsen slag leverde in de tweedaagse zeeslag.³⁷ Dat betekent dat hij eerder al in lagere rangen gediend moet hebben en dus hoogst waarschijnlijk ook aan de vierdaagse zeeslag heeft deelgenomen, maar informatie daarover ontbreekt vooralsnog. Zoals we ook verder niets weten over zijn jeugd. Het oudste gegeven dat over hem was terug te vinden betrof de inschrijving van zijn huwelijk met Nelletje Klaes Karstes op 6 april 1664 (ongetwijfeld gaat het bij Cortes en Karstes om dezelfde persoon). Beiden waren “van Monnickendam” staat er bij geschreven, maar de namen van hun ouders staan er niet bij vermeld. Zijn vader had echter als voornaam Jan, want we komen Jan Mauw in 1667 ook tegen als Jan Jansz. Maauw. In de doopboeken vinden we verder de geboorten van de kinderen van Nelletje en Jan terug. Die kregen de namen Eefje en Jan.

Huwelijksinschrijving van Jan Jansen Mau en Nelletje Klaes Karstes in het Trouwboek van Monnickendam, 1664.

Kapitein

Over welk schip Jan Mauw in de tweedeaagse zeeslag het commando voerde viel vooralsnog niet te achterhalen. Daardoor weten we ook niet tot welk vlootonderdeel hij behoorde, maar vermoedelijk diende hij in die zeeslag in het eskader van de Amsterdamse vice-admiraal Cornelis Maartensz. Tromp, de zoon van Maarten Harpertsz. Tromp. Die moet namelijk ook de schepen van West-Friesland en het Noorderkwartier onder zijn bevel

hebben gehad.³⁸

De beginfase van de Tweedeaagse zeeslag in 1666. De eerste zeeslag, waaraan Jan Mauw als kapitein deelnam. Op misschien wat overdreven wijze wordt op deze afbeelding goed de nieuwe linietactiek zichtbaar gemaakt. Gravure door Wenceslaus Hollar (National Maritime Museum, Greenwich).

De tweedeaagse zeeslag vond amper twee maanden na de roemrijke vierdaagse zeeslag plaats. Het zou kunnen zijn, dat Jan Mauw een in die zeeslag gesneuvelde kapitein is opgevolgd. Hopelijk kan nader onderzoek daarover meer duidelijkheid verschaffen. In ieder geval moet Jan Mauw als jong zeeofficier en vervolgens als kapitein goed geïnstrueerd zijn in de nieuwe strategieën en tactieken, waarin Michiel de Ruyter en Cornelis Tromp juist in die tijd de vloot begonnen te oefenen. Daarbij maakten de entergevechten van afzonderlijke schepen steeds meer plaats voor artillerieduels tussen in kiellinie met elkaar gelijk op varende vlooteenheden. Dat is weliswaar een tamelijk eenvoudige voorstelling van zaken, maar toch wel de meest verhelderende voor ons 20^e en 21^e eeuwers, voor wie het moeilijk is zich een voorstelling te maken van vlootmanoeuvres met grote aantallen zeilende oorlogsschepen. De tweedeaagse zeeslag was, zeker in de beginfase, een schoolvoorbeeld van een liniegevecht 'nieuwe stijl'.

Hoe Jan Mauw het er in die tweedeaagse zeeslag vanaf heeft gebracht weten we niet. De slag eindigde in een Nederlandse nederlaag, maar dat zegt natuurlijk niets over het individuele optreden van een afzonderlijke kapitein. We mogen eigenlijk wel aannemen dat hij het als kapitein goed gedaan heeft, want het jaar daarop zien we Jan Mauw als kapitein van het fregat *Kaleb* deelnemen aan de spectaculaire tocht naar Chatham. *Kaleb* (letterlijk: hond) is in het Oude Testament één van de verspieters, die de Israëlieten na hun tocht door de woestijn het land Kanaän hadden laten verkennen. Samen met Josua sprak hij hen moed in.

Naar Chatham

Bij die tocht naar Chatham in juni 1667 werd de Engelse vloot in zijn thuisbasis aangevallen. Onderzoek in het Instituut voor Militaire Historie wees uit, dat Jan Mauw zich met zijn *Kaleb* in de voorhoede van de Nederlandse vloot bevond. Het was deze voorhoede die het aan de monding van de Medway (een zijrivier van de Theems) gelegen fort Sheerness aanviel³⁹.

Panoramaschilderij van de tocht naar Chatham in 1667 door W. Schellinks. Links het fort Sheerness (collectie Rijksmuseum Amsterdam).

De inname van dit fort op 20 juni door een groep van 800 aan land gezette mariniers was essentieel voor de aanval op het stroomopwaarts gelegen Chatham, waar een aantal kapitale Engelse oorlogsschepen opgelegd lagen. Omdat hun bemanning voor het merendeel was afgedankt waren deze schepen in feite zo goed als weerloos. Om te voorkomen dat de Nederlanders die schepen konden bereiken probeerden de Engelsen de Medway echter ijlings met zinkschepen te versperren. Bovendien werd nog wat verder stroomopwaarts getracht de doorgang te blokkeren door het spannen van een zware ketting over de rivier. Het zou niet baten. Bij hoog water zeilde de voorhoede onder Van Ghent verder stroomopwaarts. De zinkschepen werden gepasseerd. En bij de ketting aangekomen enterde kapitein Jan van Brakel het vóór de ketting liggende Engelse fregat '*Unity*', terwijl kapitein Jan Daniëls van Rijn met zijn '*Pro Patria*' de ketting overvoer en de daar achter liggende '*Matthias*' in brand stak en een andere oorlogsbodem veroverde. Vervolgens werd met een aantal sloepen naar het nog iets verder stroomopwaarts gelegen Engelse vlaggenschip '*Royal Charles*' geroeid. Het handjevol bemanningsleden, dat nog op het schip aanwezig was, sprong in paniek over boord en het kapitale oorlogsschip, de trots van de Engelse vloot, werd zonder slag of stoot genomen. Dat was op 22 juni. Het schip werd in triomf naar Nederland gebracht en het wapen op de achterspiegel is nog altijd te bewonderen in het Rijksmuseum te Amsterdam. Tenslotte werden op 23 juni bij Chatham nog drie grote Engelse oorlogsschepen, de '*Royal Oak*', de '*Loyal London*' en de '*Royal James*' aangevallen met branders. Branders waren kleinere schepen vol brandbaar materiaal, die aan een vijandelijk schip vast klampten en dit in vuur en vlam probeerden te zetten door de op het eigen schip ontstoken brand te laten over slaan. Inderdaad lukte het de genoemde Engelse schepen te verbranden. Het was het sluitstuk van deze voor de Engelsen nogal vernederende tocht naar Chatham. Over de verdere rol van Jan Mauw en zijn *Kaleb* bij de acties op de Medway zijn we vooralsnog niet geïnformeerd, maar hopelijk kan nieuw bronnenonderzoek daarover meer gegevens boven water brengen. Wat de tweede Engelse zeeoorlog betreft: deze werd kort na tocht naar Chatham beëindigd met de vrede van Breda. Vijf jaar later was het echter weer oorlog.

Het Engelse vlaggenschip *Royal Charles*, door de Nederlanders veroverd en met de Nederlandse vlag aan de achtersteven. Lithografie door Petrus Johannes Schotel, gemaakt voor J.C. de Jonge's Geschiedenis van het Nederlands Zeewezen, 1833-1848 (collectie Marinemuseum Den Helder).

Zeeslag bij Solebay: Jan Mauws laatste strijd

“1672. Rampjaar. De Republiek wordt de oorlog verklaard door Engeland, Frankrijk en de bisdommen Keulen en Münster. De regering leek radeloos, het volk redeloos en het land reddeloos. Het Franse leger wordt met moeite voor de Hollandse waterlinie tegengehouden. Raadpensionaris Jan de Wit en zijn broer Cornelis worden in Den Haag door een menigte vermoord. Willem III wordt stadhouder.”

Aldus herinner ik me het jaartal 1672 van de geschiedenislessen op de lagere school. Maar terwijl de militaire situatie op land dus desastreus leek, wist de vloot goed van zich af te slaan. Onder het bevel van luitenant-admiraal Michiel Adriaensz de Ruyter waren de Nederlanders zowel in 1672 als het jaar daarop de gecombineerde Engels-Franse vloot steeds te sterk af. Hoewel qua aantallen schepen, stukken geschut en opvarenden steeds in het nadeel slaagden De Ruyter en zijn mannen er in om door de juiste strategische keuzes en door goed tactisch optreden van de verschillende vlooteenheden telkens weer een overwicht te krijgen op hun tegenstanders. Nederland werd daardoor voor een invasie vanuit zee behoed en het optreden van de vloot laat zich in dat opzicht vergelijken met dat van de Britse Royal Air Force in de Slag om Engeland in de nazomer van 1940. Het was hun “finest hour”. De Monnickendamse kapitein Jan Mauw mocht delen in de roem, zoals uit de tekst op zijn grafsteen blijkt. Maar hij heeft er de prijs van zijn leven voor moeten betalen. Bij het uitbreken van de derde Engelse zeeoorlog was Jan Mauw commandant van het lineschip *'t Noorderkwartier*⁴⁰. Met 60 stukken geschut was dit een beduidend groter schip dan de 46 kanons tellende *Kaleb*, waarover hij tijdens de tocht naar Chatham het bevel voerde. Zo dat al niet met een promotie in rang samen hing, dan toch in ieder geval met een groot vertrouwen in hem als oorlogskapitein.

Het eerste grote treffen was in de slag bij Solebay, op de Engelse oostkust. De vloot van De Ruyter telde 75 lineschepen en fregatten, 54 kleinere vaartuigen, 20.700 manschappen en 4500 kanons en was daarmee kleiner dan de Engels-Franse vloot, die begin juni 1672 voor anker lag in de baai van Solebay. De Engelse en Franse opperbevelhebbers, de hertog van York, Edward Montagu (Lord Sandwich) en Jean d'Estrées, verkeerden in de veronderstelling dat de Nederlandse vloot voor de eigen kust voer. Zij werden dan ook volkomen verrast, toen de Nederlanders hen in de vroege ochtend van 7 juni 1672 in slagorde tegemoet zeilden. Tot hun geluk kregen ze enig respijt, want vanwege de westelijke wind moest de Nederlandse vloot eerst nog een overstagmanoeuvre uitvoeren. In grote haast werden

ankerlijnen gekapt en lukte het de Engelsen en Fransen om tijdig de baai uit te varen, zij het in wanorde.

Branderaanval op het Engelse admiraalsschip *Royal James* in de slag bij Solebay in 1672. Schilderij van Willem van de Velde de Jonge (collectie Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam).

De Nederlandse voorhoede onder admiraal Joseph van Ghent raakte in gevecht met de Engelse voorhoede onder Lord Sandwich. Omdat ook David Vlugh, schout-bij-nacht van de admiraliteit van West-Friesland en het Noorderkwartier onder admiraal Van Ghent voer, mogen we aannemen dat kapitein Jan Mauw zich met zijn *'t Noorderkwartier* eveneens in dit eskader bevond. Hij raakte zwaar gewond. Van Ghent zou in deze zeeslag sneuvelen, evenals zijn tegenstander Lord Sandwich, die omkwam toen zijn vlaggenschip, de *'Royal James'*, door een brander in vuur en vlam werd gezet en uiteindelijk zonk. En terwijl de Nederlandse achterhoede onder de Zeeuwse admiraal Adriaan Bankcert de achterhoede van de Franse admiraal d'Estrées bezig hield, ontwikkelde zich een hevige strijd tussen de beide hoofdmachten. Daarbij werd een fel vuurgevecht geleverd tussen De Ruyter op zijn vlaggenschip *De Zeven Provinciën* (80 stukken) en de hertog van York op de *Royal Prince* (100 stukken). De wind zwakte echter steeds verder af waardoor manoeuvreren moeilijker werd. Toen de avond viel en het donker begon te worden kwam er een einde aan de strijd en keerden beide vloten terug naar hun thuishavens. De Nederlanders mochten van een overwinning spreken, omdat de vloot van hun tegenstanders het dusdanig zwaar te verduren had gehad, dat die de rest van het jaar geen nieuwe invasiepoging meer zou ondernemen. Maar ook aan Nederlandse zijde waren er de nodige verliezen, zowel aan mensen als aan schepen. Zo ging onder meer de *Josua*, het vroegere vlaggenschip van Pieter Florisz. verloren.

Grafsteen van Jan Mauw in de Grote Kerk in Monnickendam (foto Harry Voogel).

De “gequetste” Jan Mauw was intussen overgebracht naar het schip *Pacificatie*, dat onder bevel stond van vice-admiraal Volkert Schram, de hoogste vlagofficier van de admiraliteit

van West-Friesland en het Noorderkwartier. Aan boord van dit schip kwam Jan Mauw op 14 juni 1672 te overlijden. Op 22 juni werd “kappiteijn Mauw” in de grote kerk van Monnickendam “in een eigen graf” begraven⁴¹. De begrafenisplechtigheid werd begeleid door het luiden van de kerkklok, één uur lang.

HERMANUS REIJNTJES (1744 – 1797)

“29 maart 1788. Den Heer Harmanus Rijntjes Capiteyn ter Zee in dienst bij de Admiraliteyt van Amsterdam versogt hebbende zijn inwooning in deze stad, hetgeenen van zijn wel Ed: gunstig is geaccordeert en heeft als doen in handen van den heer President Burgemeester den nieuwe Eed gedaan en afgelegd”⁴².

Zeeofficier

Hermanus Reijntjes, naar wie in Monnickendam eveneens een straat is vernoemd, is geen geboren Monnickendammer. Zijn wieg stond in Edam, waar hij op 4 oktober 1744 werd gedoopt als zoon van burgemeester Frans Reyntjes en Klaasje Stapert. Eerst in 1788 verhuisde hij naar Monnickendam, zoals we in het memoriaal van de Monnickendamse burgemeesters kunnen lezen. Maar het was in zijn Monnickendamse jaren, dat hij roem verwierf.

Over zijn jongste jaren is verder nooit iets uitgezocht, maar in de Edamse archieven is daarover ongetwijfeld nog wel iets terug te vinden. Hermanus Reijntjes moet in ieder geval al op vrij jonge leeftijd naar zee zijn gegaan, want op 9 juni 1761 werd hij, 17 jaar oud, luitenant ter zee. Officier dus. Zestien jaar later, op 17 november 1777, was hij opgeklommen tot kapitein ter zee (extra-ordinaris)⁴³ en in de jaren 1782 – 1785 komen we Hermanus Reijntjes tegen als kapitein van de *Argo*⁴⁴. Met dit fregat maakte hij in de jaren 1783 – 1785 een reis naar Guinee en West Indië. In het bewaard gebleven archiefgedeelte van de Admiraliteitscolleges bevindt zich zijn rapport over die reis⁴⁵. Toen hij uit Nederland vertrok was de vierde Engelse zeeoorlog (1780-1784) nog niet beëindigd, hoewel de gevechtshandelingen grotendeels geluwd waren. Of hij vóór deze reis, dus tussen 1780 en 1782, zelf nog bij gevechtshandelingen betrokken is geweest moet nog worden nagegaan⁴⁶.

Van Edam naar Monnickendam

Sinds april (eind maart) 1788 woonde Hermanus Reijntjes in Monnickendam, zoals blijkt uit zijn verzoek om inwoning en de aflegging van de eed. Zijn woning stond aan het Noordeinde, maar heeft in de 19^e eeuw plaats moeten maken voor de St. Nicolaas en St. Antoniuskerk en het daarvóór aangelegde plein. Dat Reijntjes van Edam naar het vrijere Monnickendam verhuisde heeft ongetwijfeld te maken met de moeilijke positie waarin de familie Reijntjes was komen te verkeren door de betrokkenheid van zijn broer Jan bij de patriotse oppositie tegen het conservatieve stadsbestuur van Edam. Toen de prinsgezinde regenten in deze stad hun machtspositie hadden weten te consolideren werd Jan Reijntjes uit de vroedschap verwijderd⁴⁷. Hermanus Reijntjes zal op zijn minst gesympathiseerd hebben met de ideeën van zijn broer. Dat mag namelijk worden afgeleid uit zijn opstelling in 1795 en de jaren daarna, toen hij zich duidelijk opstelde achter de in Nederland nieuw gevormde Bataafse Republiek, die de democratische idealen van de Franse revolutie hoog in het vaandel had geschreven. Maar hij zal ook weer niet al te uitgesproken zijn geweest in zijn politieke opvattingen, want anders was zijn carrière op de vloot in de jaren tussen 1788 en 1795 in

moeilijkheden gekomen. En het lijkt er op, dat hij wat dat betreft weinig problemen heeft ondervonden. Hij was kennelijk een loyaal officier. Van 1788 – 1790 diende hij als kapitein op de *Amazoon*⁴⁸. En op 23 oktober 1789 werd Hermanus Reijntjes bevorderd tot kapitein ter zee⁴⁹. In 1794, als de oorlog met het revolutionaire Frankrijk uitbreekt, zie we hem als kapitein van het linesschip *Admiraal Piet Heijn*⁵⁰. Maar hopelijk kan nader onderzoek nog wat meer informatie opleveren over zijn loopbaan in deze jaren. En over zijn politieke en levensbeschouwelijke opvattingen, want daarin zouden we deze interessante Monnickendammer graag nog beter willen leren kennen.

Bataafse omwenteling

Ook 1795 was een van de jaartallen, die kinderen vroeger op school leerden: een Frans leger onder Pichegru viel Holland binnen, na over de bevroren rivieren te zijn getrokken. Stadhouder Willem V vluchtte naar Engeland en in Nederland voltrok zich de Bataafse omwenteling. Het volk danste om de overal opgerichte vrijheidsbomen en er kwamen democratische verkiezingen, eerst voor de gemeentes en in 1796 voor de Nationale Vergadering van de nieuwe Bataafse Republiek.

Hermanus Reijntjes zal de omwenteling hebben toegejuicht, in ieder geval in zijn hart. Bij de Bataafse omwenteling had hij als officier zijn politieke sympathieën overigens niet hoeven te verloochenen. Want op 21 januari 1795, drie dagen na het vertrek van Stadhouder Willem V, had de regering in Den Haag de verschillende vlootcommandanten opdracht gegeven om de Fransen niets in de weg te leggen en de Franse legereenheden vriendschappelijk tegemoet te treden. Deze opdracht was bekrachtigd door de alom gerespecteerde opperbevelhebber luitenant-admiraal Van Kinsbergen⁵¹. Op 23 januari bereikten Franse troepen zowel Hellevoetsluis als Den Helder. Bij de laatste plaats bevond zich het grootste deel van de oorlogsvloot. De schepen, die onder het bevel stonden van Hermanus Reijntjes, lagen ingevroren in het Nieuwediep. Het eskader bestond uit vijftien grote schepen, waarvan elf bewapend en bemand. Op die winterse januaridag reden Franse huzaren te paard over het ijs naar het schip van Reijntjes, de *Admiraal Piet Heyn*. Reijntjes zal hun commandant hebben ontvangen en hem zijn instructies hebben toegelicht. In Vlissingen had schout-bij-nacht Haringman op vergelijkbare, vreedzame wijze zijn vlooteenheid onder het gezag van het nieuwe bewind gesteld.

Admiraal

Op de vanouds nogal orangistische vloot leidde de omwenteling overigens tot de nodige onrust. Onder het meestal sterk prinsgezinde scheepsvolk waren er velen, die niets van de Bataafse omwenteling moesten hebben. Van hen eisten er heel wat ontslag en uitbetaling van hun gage. Ontslag konden ze krijgen, maar voor het uitbetalen van de gages ontbrak vaak het geld. Dat leidde soms tot desertie. De officieren waren verdeeld. Er waren prinsgezinden onder, die zich op geen enkele manier wensten te schikken, maar die vormden een minderheid. Er was ook een groep, die positief stond ten opzichte van de nieuwe Bataafse Republiek, maar de meerderheid van de officieren kan gekenschetst worden als afwachtend. Gezien die verdeeldheid besloot de jonge republiek tot een politieke zuivering van het officierskorps. Op 3 maart kregen de marineofficiërs in het Nieuwe Diep van kapitein Reijntjes te horen, dat zij door het nieuwe Bataafse bewind en het daardoor ingestelde Comité van Marine waren afgedankt⁵². Na deze z.g. cassatie konden zij opnieuw in dienst treden bij de Bataafse marine, maar alleen bij voldoende politieke betrouwbaarheid. Voor Hermanus Reijntjes was dit geen probleem. Zijn trouw aan het

nieuwe bewind stond buiten kijf, zozeer zelfs, dat hij op 26 juni werd aangesteld als vice-admiraal. Naast Jan Sels, Adriaan Braak, Cornelis Hermanus Mulder en Jan Ernst van Raders, en met Johan Willem de Winter als opperbevelhebber⁵³. Als vice-admiraal van de blauwe vlag werd Hermanus Reijntjes opnieuw commandant van het eskader in het Nieuwediep. Daar had hij ook zitting in de nieuw samengestelde zeekrijgsraad, waarin voor het eerst in de geschiedenis ook onderofficieren en matrozen zitting hadden⁵⁴. Een opmerkelijk experiment. Door het bondgenootschap met Frankrijk raakte de Bataafse Republiek in de loop van 1795 in oorlog met Groot-Brittannië. Van de vloot werd een actief optreden verwacht, maar gezien de reorganisatie van het officierskorps kwam daar voorlopig weinig van terecht. Het lukte niet de vloot spoedig gevechtsgereed te krijgen en het gevolg was dat de Britten de Nederlandse kust konden blokkeren en dat koopvaardischepen geen of onvoldoende konvooi kon worden geboden. In februari 1796 zeilden eindelijk twee eskaders uit om de Nederlandse koopvaardij in de oost en in de west te beschermen. Maar voor het overige kwam de Bataafse marine nog nauwelijks in actie. Het vergde tijd om de organisatorische problemen de baas te worden, meer tijd dan gedacht. Mogelijk is Hermanus Reijntjes in deze periode door het Comité van Marine bekritiseerd wegens “eigendunkelijkheid” en mede tengevolge daarvan een tijdlang overspannen geweest⁵⁵. Van de uitgezonden eskaders zou er trouwens één zich in het najaar van 1796 bij Kaap de Goede Hoop aan een Britse vloot eenheid moeten overgeven, wat als zeer vernederend werd ervaren. Eerst in de zomer van 1797 was de vloot voor actie gereed. Tegenwind belette enige tijd nog het uitvaren en van een gezamenlijk met de Franse marine te ondernemen landingspoging op de Ierse kust kwam niets terecht. Al lag dat laatste óók aan de onvoldoende voorbereiding door de Fransen zelf. Maar op 7 oktober koos admiraal De Winter dan toch zee. Op uitdrukkelijk bevel van Den Haag. Zestien linesschepen, drie fregatten, twee korvetten vier brikken en een adviesjacht telde zijn vloot. Zelf voerde hij zijn vlag op *De Vrijheid*, terwijl zijn vice-admiraal Hermanus Reijntjes de *Jupiter* als vlaggenschip had⁵⁶. Op de Noordzee kruiste een Britse vloot onder vice-admiraal Adam Duncan. Getalsmatig van min of meer gelijke sterkte, maar in geoefendheid en ervaring onmiskenbaar de meerdere van de Bataafse vloot.

Zeeslag bij Kamperduin (1797)

Na vier dagen op zee kreeg de vloot van De Winter in de ochtend van 11 oktober de Britse vloot in zicht. De Nederlanders voeren met halver wind in noordoostelijke richting en bevonden zich op dat moment dwars van Kamperduin. De Britten kwamen voor de wind aan gezeild vanuit het noord-westen. Onmiddellijk gaf De Winter zijn kapiteins het bevel om in “lijn der bataille” (linie) te gaan varen, maar gebrek aan ervaring en het slecht bezeild zijn van sommige schepen maakte dat dit veel te lang duurde⁵⁷. De Britten zouden daar handig gebruik van maken. Zij kozen er voor om niet met hun gehele vloot in een evenwijdige koers met de tegenstander een liniegevecht aan te gaan maar om een aantal schepen direct de Nederlandse linie te laten doorbreken, wat gezien de gaten daarin ook niet zo moeilijk was. Deze schepen draaiden vervolgens bij waardoor de Britten een aantal Nederlandse schepen van weerskanten onder vuur kon nemen (doubleren). De Nederlanders hadden geen afdoende antwoord op deze tactiek of slaagden er in ieder geval onvoldoende in om de van twee zijden aangevallen schepen te hulp te komen en te ontzetten. Zodra een Nederlands schip was uitgeschakeld konden de Britten een volgende tegenstander onder handen nemen.

Slag bij Kamperduin op 11 oktober 1797. In het midden het door twee Britse schepen ingesloten vlaggenschip van admiraal De Winter. Kopergravure door R. Vinkeles en G. Groenewegen (collectie Marine Museum, Den Helder).

Maar al schoot de Bataafse vloot als geheel in tactisch opzicht tekort, de afzonderlijke schepen verdedigden zich fel en moedig. Het Nederlandse linieschip *Hercules* wist zijn Engelse tegenstander, het linieschip *Triumph*, zelfs dusdanig onder vuur te nemen dat het niet veel scheelde of de *Triumph* had zich moeten over geven. Door een brand, die aan boord van de *Hercules* was uitgebroken, ontliet het Britse schip dit lot. Admiraal De Winter zag zich intussen op zijn *De Vrijheid* ingesloten worden door twee Britten, waaronder de *Venerable* van zijn tegenstander, admiraal Adam Duncan.

Slag bij Kamperduin in 1797. In het midden het Britse vlaggenschip *Venerable* en daarnaast *De Vrijheid* van admiraal De Winter, dat al zijn masten heeft verloren. Schilderij door R. Dodd. (collectie Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam).

Het mastloos geschoten linieschip *De Vrijheid* (midden), ingesloten door vier Britse linieschepen. Lithografie door Petrus Johannes Schotel, gemaakt voor J.C. de Jonge's Geschiedenis van het Nederlands Zeewezen, 1833-1848 (collectie Marinemuseum Den Helder).

Er volgde een hevig, drie uur durend gevecht, waarin *De Vrijheid* al zijn masten verloor. Niet meer tot enige manoeuvre in staat hadden de Britten vrij schieten en had De Winter

uiteindelijk geen andere keus meer dan zich over te geven. Een vergelijkbare strijd werd door de *Jupiter* van vice-admiraal Hermanus Reijntjes geleverd. Een van zijn tegenstanders was de *Monarch* van de Britse vice-admiraal Richard Onslow. Ook op de *Jupiter* raakte de tuigage volkomen in het ongereede. Reijntjes zelf raakte gewond door een schampschot. En nadat de meeste kanons buiten gevecht waren gesteld en 61 matrozen het leven hadden gelaten restte ook Reijntjes niets anders dan de overgave. De gewonde Reijntjes werd per sloep naar de *Monarch* overgebracht en na afloop van de zeeslag naar Londen vervoerd, waar hij op 9 november 1797 op 53 jarige leeftijd aan zijn verwondingen zou overlijden. In de achterhoede werden ook de lineschepen *Delft*, *Alkmaar* en *Haarlem* gedoubleerd en overmeesterd. Het fregat *Monnickendam* trof het zelfde lot. Maar noch aan de *Delft*, noch aan de *Monnickendam* beleefden de Britten veel vreugde. Deze schepen waren in de strijd zo zwaar beschadigd, dat ze op weg naar een Britse haven zijn vergaan. De strijd was hevig geweest en in een Britse overwinning geëindigd. Dat blijkt ook uit de slachtofferlijsten of 'butcher's bill'. In totaal lieten 540 Nederlandse opvarenden het leven en raakten er 620 gewond. Daar stonden 203 gesneuvelde en 622 gewonde Britten tegenover. Maar bovendien waren 3775 Nederlanders krijgsgevangen gemaakt en hadden de Britten in totaal 9 Bataafse lineschepen en een fregat veroverd. Daarvan gingen de *Delft* en de *Monnickendam* door de opgelopen schade dus alsnog verloren.

De volgende dag vielen de resterende Nederlandse schepen binnen bij Texel en Hellevoetsluis. De nederlaag kwam hard aan in de Bataafse republiek. Maar toen duidelijk werd hoe zwaar er gevochten was en hoe moedig er door de Nederlandse vloot gestreden was, vervulde dat de harten van veel Nederlanders toch met trots. Die trots lezen we ook in het grafschrift van Hermanus Reijntjes, wiens stoffelijk overschot naar Nederland was overgebracht en op 22 december 1797 in de Grote Kerk van Monnickendam werd begraven:

Hier rust held Reijntjes,
hy, getrouw aant Vaderland
bood Britlands overmagt den stoutsten tegenstand.
Gewond, moest hy zyn kiel, gansch redloos, overgeven.
Die wond ontrukte hem, in Londen,
t dierbaar leven⁵⁸.

Hermanus Reijntjes was een zeeheld, zoals ook Jan Mauw, Pieter Florisz. en Cornelis Dirksz. dat waren. Moedig stortten zij zich in zeegevechten om het dreigende onheil van vreemde overheersing van ons land af te wenden. Voor Hermanus Reijntjes ging het daarbij óók om de verdediging van democratische beginselen, zoals die in de nog jonge Bataafse Republiek gehuldigd werden. In die zin was hij óók een held van de democratische lente, die ons land aan het eind van de 18^e eeuw beleefde.

Noten

¹ Onder de andere grootheden, waar een straat naar vernoemd werd, bevonden zich: Tedingh van Berkhout, Officier van de stad in 1672 en vriend van de prins van Oranje.

N.B. Er waren in een eerdere generatie ook Tedingh van Berkhouts vlootkapitein.

Pieter Adriaansz. Appel, Directeur van de Groenlandse en Straat Davidse Compagnie 1712;

Hendrik Meyer, Kapitein der schutterij en stadshistoriëschrijver;

² Appel, L. De Slag op de Zuiderzee, Zutphen 1973.

³ Brozius, John R., *Het leven en bedrijf van Pieter Florisz*, in: *De Ruyter, themanummer Levend Verleden*, uitg. Helderse Historische Vereniging, 19^e jrg, nr 3, maart 2007.

⁴ Volledige zekerheid over zijn geboortjaar is er overigens niet. Zie: Appel, L. De Slag op de Zuiderzee, Zutphen 1973, p. 77. Door C.J.W. van Waning wordt – op gezag van J. Oosterveld sr. - in zijn brochure Ter meerdere glorie van Monnickendam (1966), verondersteld, dat Cornelis Dirksz in Poppendam, ten noorden van Ransdorp geboren is, maar volgens Appel is dit onwaarschijnlijk.

⁵ Appel, L. De Slag op de Zuiderzee, Zutphen 1973, p. 79 en 80.

⁶ Ibidem, p. 17 en 18.

⁷ Meyer, H. korte beschrijvinge der Stadt Monnickendam (tweede druk), Monnickendam 1757, p. 22.

⁸ Appel, L. De Slag op de Zuiderzee, Zutphen 1973, p. 19.

⁹ Ibidem, p. 34.

¹⁰ Ibidem, p. 53 en 57. Het ging om vier, vermoedelijk wat kleinere schepen ter oorloge, die ook op de binnenwateren konden opereren, en daarnaast nog enkele kustvaartuigen.

¹¹ Ibidem. Cornelis Dirksz vinden we pas in februari 1573 voor het eerst als burgemeester vermeld, maar we mogen aannemen dat hij reeds op de verkiezingsdag van alle ambten (10 augustus) verkozen werd.

¹² Ibidem, p. 47.

¹³ Velius, Theodorus, *Chronijck van de Stadt van Hoorn*, 1799 (reprint van de uitgave van 1604), p. 184.

¹⁴ Ibidem, p. 184.

¹⁵ Zeggelaar, Gerrit van,

¹⁶ Volgens Velius was de wind op de 11^e oktober naar het zuidoosten gedraaid, waardoor de geuzen de loef zouden hebben gekregen. Maar als de geuzen inderdaad het dichtst onder Hoorn lagen en de Spaansgezinden meer zuidwaarts, zoals Velius zelf schrijft, konden ze onmogelijk de loef hebben gehad. Die kregen de geuzen juist door het draaien van de wind naar een meer (zuid-)westelijke richting.

¹⁷ Zeggelaar, Gerrit van, *De opstand en de reformatie*, in: Stichting Historisch Centrum Amsterdam-Noord, *Terugblikken op Waterland, Hoofdstukken uit de geschiedenis van Amsterdam-Noord*, Amsterdam 2000, p. 23.

¹⁸ Gerrit van Zeggelaar heeft het over vijf schepen, die op de Spanjaarden veroverd werden, Leendert Appel, die zich baseert op het ooggetuigenverslag van kapitein Ruijchaver, over twee buit gemaakte schepen.

¹⁹ Appel, L. De Slag op de Zuiderzee, Zutphen 1973, p. 81. Cornelis Dirksz. voerde zijn vlag op dat moment op de veroverde 'Inquisitie', al zal die een andere naam hebben gekregen.

²⁰ Brozius, John R., *Strijd voor het vaderland, Pieter Florisz, vice-admiraal van West-Friesland en het Noorderkwartier*, Hoorn 2007.

²¹ Het uitrusten van de oorlogsvloot van ons land (het woord marine kwam pas later in zwang) was de verantwoordelijkheid van vijf admiraliteitscolleges, te weten de admiraliteiten van Rotterdam, Zeeland, Amsterdam, Westfriesland en het Noorderkwartier en tenslotte Friesland. De laatste twee waren de kleinste en hadden ook de meeste moeite hun eskaders of smaldelen uitgerust te krijgen. Op zee dienden hun smaldelen vaak onder het commando van de admiraal van de vloot van de Amsterdamse admiraliteit. Want tijdens de Engelse zeeoorlogen was er steeds vaker sprake van een driedeling, waarbij de voorhoede, de middentocht (of centrum) en de achterhoede geleverd werden door de grootste drie admiraliteiten: Rotterdam, Amsterdam en Zeeland.

²² www.mijnwoordenboek.nl/encyclopedie/NL/Pieter_Florisse

²³ ²³ Brozius, John R., *Het leven en bedrijf van Pieter Florisz*, in: *De Ruyter, themanummer Levend Verleden*, uitg. Helderse Historische Vereniging, 19^e jrg, nr 3, maart 2007, p. 12 en 13.

²⁴ Brozius, John R., *Het leven en bedrijf van Pieter Florisz*, in: *De Ruyter, themanummer Levend Verleden*, uitg. Helderse Historische Vereniging, 19^e jrg, nr 3, maart 2007, p. 13.

²⁵ Prud'homme van Reine, rechterhand van Nederland, Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter, Amsterdam/Antwerpen 1996, p. 39.

²⁶ Wikipedia (Website), *Pieter Florisse*. Zie ook. Doedens, Anne en Like Mulder, Tromp, het verhaal van een zeeheld, Baarn 1989, p. 107.

²⁷ Brozius, John R., *Strijd voor het vaderland*, p. 3.

²⁸ Hainsworth, Roger and Christine Churches, *The Anglo-Dutch Naval Wars 1652-1674*, Gloucestershire 1998, p. 56.

²⁹ Volgens Brozius op het schip *De Eendracht* (Brozius, J.R., *Het leven en bedrijf van Pieter Florisz*, p. 17), maar volgens Roger Hainsworth en Christine Churches op de *Monnickendam* (*The Anglo-Dutch Naval Wars 1652-1674*, p. 62).

-
- ³⁰ Hainsworth, Roger and Christine Churches, *The Anglo-Dutch Naval Wars 1652-1674*, Gloucestershire 1998, p. 62.
- ³¹ Ibidem, p. 63-64.
- ³² Wikipedia (Website), *Zeeslag bij Nieuwpoort*. Volgens Brozius voer Pieter Florisz. echter op de *Stad Monnickendam* (Brozius, J.R., *Het leven en bedrijf van Pieter Florisz*, p. 18).
- ³³ Tunstall, Brian, *Naval Warfare in the Age of Sail, the evolution of fighting tactics 1650-1815* (ed. By Nicholas Tracy), London 1990, p. 20.
- ³⁴ Brozius, p.18.
- ³⁵ Brozius, p.20.
- ³⁶ Voogel, Harry, *De Grote Kerk van Monnickendam*, Monnickendam 2007 (?), p. 52.
- ³⁷ Abbing, C.A., *Geschiedenis der stad Hoorn (vervolg op Velius Chronyk) beginnende met het jaar 1630, Hoorn 1841*, p. 96 en 97.
- ³⁸ Nispen, Wim van, *De Teems in brant: een verzameling teksten en afbeeldingen rond de Tweede Engelse Zeeoorlog (1665-1667)*, Hilversum 1991, p. 69.
- ³⁹ Het verslag van de tocht naar Chatham is grotendeels gebaseerd op Prud'homme van Reine, Rechterhand van Nederland, Biografie van Michiel Adriaenszoon de Ruyter, Amsterdam/Antwerpen 1996 en op Dirk J. Barreveld, *Michiel Adriaenszoon de Ruyter, de Schrik van de Grote Oceaan*, Tilburg 2007.
- ⁴⁰ Abbing, C.A., *Geschiedenis der stad Hoorn (vervolg op Velius Chronyk) beginnende met het jaar 1630, Hoorn 1841*, p. 111 en 112.
- ⁴¹ DTB 1672 Monnickendam.
- ⁴² Oud archief Monnickendam, nr. 38: Memoriaal van burgemeesters.
- ⁴³ Eekhout, Luc, *Het admiralenboek. De vlagofficieren van de Nederlandse marine 1382-1991*, Amsterdam 1992, p. 84.
- ⁴⁴ Nationaal Archief, inventaris van het archief van de Admiraliteitscolleges 1586 – 1795, inv. nr. 2172.
- ⁴⁵ Ibidem, inv. nr. 2419.
- ⁴⁶ In ieder geval behoorde hij niet tot een van de kapiteins in de zeeslag bij de Doggersbank in 1781.
- ⁴⁷ Smit, P., *Edam in de Patriottentijd*, p. 71.
- ⁴⁸ Nationaal Archief, inventaris van het archief van de Admiraliteitscolleges 1586 – 1795, inv. nr. 2216.
- ⁴⁹ Eekhout, Luc, *Het admiralenboek. De vlagofficieren van de Nederlandse marine 1382-1991*, Amsterdam 1992, p. 84.
- ⁵⁰ Nationaal Archief, inventaris van het archief van de Admiraliteitscolleges 1586 – 1795, inv. nr. 2258.
- ⁵¹ Roodhuyzen, T., *In woelig vaarwater, Marineofficieren in de jaren 1779-1802*, p. 120 en 121
- ⁵² Ibidem, p. 122.
- ⁵³ Ibidem, p. 200, noot 67.
- ⁵⁴ Ibidem, p. 202, noot 114. Op 30 augustus 1796 diende a/b van de *Jupiter* de zaak Monnickendam.
- ⁵⁵ Zie een artikel van P. Huurdeman over Reyntjes in de Nieuwe Noordhollandsche Courant van 12 december 1962.
- ⁵⁶ Roodhuyzen, T., p. 149 en 150 en F.J.A. Broeze, J.R. Bruijn en F.S. Gaastra (red.): *Maritieme geschiedenis der Nederlanden*, deel 3, Bussum 1977, p. 383.
- ⁵⁷ Het verslag van de zeeslag bij Kamperduin is (mede) ontleend aan de tekst daarover op de website van het Marinemuseum te Den Helder:
www.marine.nl/historie/marinemuseum/Webspecials/Heldendaden/Napoleontischeoorlogen/kamperduin/
- ⁵⁸ Voogel, Harry, *De Grote Kerk van Monnickendam*, Monnickendam 2007 (?), p. 81.